

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE GEOGRAFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE GEOGRAFIE

Direttore: P. Prof. Dr. CIANGA NICOLAE

DOCTORAT IN GEOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE CULTURALĂ
DOTTORATO IN GEOGRAFIA E ANTROPOLOGIA CULTURALE

Mobilitatea populației între România-Italia.
Studiu antropogeografic asupra emigrației și turismului

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. CIANGĂ NICOLAE

Doctorand:

DINO BURTINI

Cluj-Napoca

2017

CUPRINS REZUMAT TEZĂ
CUPRINS TEZĂ DE DOCTORAT
CUVINTE CHEIE
INTRODUCERE
STADIUL ACTUAL AL CUNOAȘTERII ÎN DOMENIU
STRUCTURA, OBIECTIVELE ȘI ORGANIZAREA TEZEI
STUDII – CONTRIBUȚII EXISTENTE ÎN DOMENIU
IMPORTANȚA PREZENTULUI STUDIU
METODOLOGIA CERCETĂRII
CONTRIBUȚII PERSONALE LA CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ
IMPLICAȚIILE MANAGERIALE ALE CERCETĂRII
LIMITE ȘI PROPUNERI PENTRU EXTINDEREA CERCETĂRII ÎN VIITOR
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Planul general al cercetării

Cuprins

Lista figurilor

Lista tabelelor

Introducere

PARTEA I

Cap. 1 Aspecte teoretice și metodologice cu privire la cercetarea fenomenului emigraționist

1.1 Caractere etnice transmigrante

1.2 Etnia ca instrument de export

1.3 Studiul antropologic al migrației

1.4 Antropogeografie în/ a Europei orientale: Transilvania

1.5 Metodele de cercetare utilizate: geografie umana, statistica, observarea, comparația, analiză, istorism, etc.

Cap. 2 În căutarea identității românești. Analiza istorico-geografică a societății

2.1 Origini; Geto-dacii, Romanii. Migrațiile din mileniul I: goții, hunii, gepizi

2.2 De la cucerirea română, la Principatele feudale române, la Regatul României

- 2.3 Revoluția și luptele pentru independență și unitate națională
- 2.4 România înaintea Primului Război Mondial, Unirea din 1918 în perioada interbelică
- 2.5 Epoca Comunistă, Epoca Ceaușescu; Epoca contemporană și viața democratică
- 2.6 Aspecte geografico - istorice legate de mobilitate-emigrație între România și Italia

Cap. 3 Tradițiile culturale românești

- 3.1 Cultură
- 3.2 Identitate
- 3.3 Emigrare

Cap. 4 Emigrația pentru muncă în Italia: România-Italia

- 4.1 Aspecte cantitative
  - 4.1.1 Evoluție numerică după 1990
- 4.2 Aspecte de structuri geo-demografice
  - 4.2.1 Structura pe sexe
  - 4.2.2 Structura pe grupe de vârstă
  - 4.2.3 Structura pe profesii
- 4.3 Proveniența emigranților din România
- 4.4 Destinațiile emigranților în Italia
- 4.5 Categoriile de profesii practicate de emigranți români în Italia
- 4.6 Domeniile în care lucrează (construcții, comerț, turism, altele)

Cap. 5 Femeia emigrantă în Italia

- 5.1 Femeia româncă între tradiție și modernitate
- 5.2 Femeile emigrante
- 5.3 Sectoarele de ocupație
- 5.4 Calea de emigrare și modul de viață
- 5.5 Probleme sociale: adaptabilitate, delincvența, prostituția, studiu de caz

Cap. 6 Emigrația din Italia spre România

- 6.1 Aspecte cantitative și structurale (Grupe de vârstă, Profesii, Domeniile de afaceri către care se orientează italienii)
- 6.2 Principalele destinații ale emigranților în România
- 6.3 Aspecte sociale

Cap. 7 Studiu de caz: emigrația Cluj – Abruzzo

7.1 Impactul emigrației (economic, social și psihologic)

7.2 Căsătoriile mixte

7.3 Stabilirea definitivă a românilor în Italia și invers

PARTEA II

Cap. 8 Potențialul de atractivitate turistică în Romania-Transilvania și Italia-Abruzzo

8.1 Categoriile de atractivitate turistică din Transilvania, generatoare de fluxuri turistice din Italia (Transilvania - alte componente de atracție, dincolo de legenda Dracula)

8.2 Categoriile de atractivitate turistică din Abruzzo, generatoare de fluxuri turistice din România

Cap. 9 Infrastructura și circulația turistică

9.1 Baze de cazare în județul Cluj

9.2 Baze de cazare în Abruzzo

9.3 Căi de comunicație și mijloace de deplasare

9.3.1 Modalități de deplasare: autoturism, avion (companii low cost), agenții

9.4 Intensitatea turistică. Fluxuri turistice

9.5 Destinații turistice (unde merg turiștii români în Abruzzo)

9.6 Destinații turistice (unde merg turiștii italieni în Transilvania)

9.7 Modalități de organizare a turismului România – Italia și invers

Concluzii

Bibliografie

Anexe (chestionare)

Lista figurilor: hărți, schiță de hărți, grafic, diagrame, scheme logice (1 – n)

Lista abrevierilor

Lista tabelor

Webografie

Acte și documente oficiale: strategii de dezvoltare, rapoarte

Ion Pillat

Străinul

*Pe bancă, sub castanul din vie, te aşază,
Străine, ce venit-ai priveliştea s-o vezi —
Florica e acolo, cu casa, parc, livezi,
Şi peste drumul mare: zăvoiul. Înserează.
Câmpia e albastră şi-n zare norii ard.
Sclipeşte Râul Doamnei înspre apus, o clipă...
Un taur muge; puţul cu lanţ şi roata ţipă;
Şi vrr!... un zbor de vrăbii zbucneşte dintr-un gard...
Te-apleci mirat, străine, pe-amurg ca pe o ramă
Ce-ar străluci din umbra muzeului pustiu,
Şi crezi, pornind aiurea, rănit de-un dor târziu,
Că ai Florica... Dar n-ai zărit, ia seama,
Pe-albastra depărtare a luncii de demult,
Trecutul meu, ce arde sclipind în Râul Doamnei —
N-ai auzit, deodată rupând tăcerea toamnei,
Vrr!... timpu-n zbor, pe care cutremurat l-ascult.*

Ion Pillat, *Străinul*, Poezii, Ed. Pentru Literatura, Bucurest, 1967.

Cuvinte-cheie: Geografie, Antropologie culturală, Emigrație, Turism, România, Italia, Transilvania, Abruzzo, Studiu antropogeografic.

Introducere

Proiectul unei teze de doctorat despre fluxurile migratorii dintre Italia și România, în special regiunea Transilvania, și despre perspectivele turistice ale celei din urmă, se naște, dincolo de motivele de studiu și cercetare, din motive de afecțiune care mă leagă de acest pământ. Am început să am acest sentiment în 2007, când am venit în această țară ca turist din pură curiozitate. Cred era o întâlnire inevitabilă mai ales datorită interesului meu pentru cercetarea antropologică, lucru care m-a condus să investighez atât la nivel social, cât și la nivel psihologic, dar și geografic, o realitate care în forma ei tradusă (emigrată) este reprezentată în Italia prin intermediul a un milion de români care trăiesc în Italia. Formarea mea ca psiholog și anii în care am predat materii etnoantropologice la Universitatea Italiană *Gabriele d'Annunzio* din Chieti, alături de un interes profund pentru a cunoaște și a explora alte culturi, m-au impulsionat precum o forță propulsivă și de neoprit să trec Carpații și să ajung în Transilvania. Dacă ar fi să folosesc o terminologie psihodinamică, aș spune că dorința de a-mi transfera câmpul de interes și investigație în Estul Europei, după ce am desfășurat vreme de mai mulți ani cercetare în locuri precum Africa, cele două Americi și India, își are originea în setea de cunoaștere resimțită precum o vibrație instinctivă, o forță vitală care nu trebuie stăvilită, ci canalizată, precum acumularea unui fluviu care poate da naștere unei noi energii, mai degrabă decât unei pierderi frustrante.

Întâlnirea mea cu rectorul de atunci a universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Andrei Marga, la câteva zile după ce am ajuns la Cluj, în Transilvania, s-a dovedit a fi un factor decisiv în nașterea unei colaborări între cele două Universități. De altfel, circa un an mai târziu, s-a demarat convenția pentru proiectul Erasmus pentru care am fost, în cadrul universității de la care provin, unul dintre responsabili, alături de Prof. Gaetano Bonetta, care este în prezent Director de Departament.

De altfel, anul 2007 reprezintă un moment istoric important pentru cercetarea mea, întrucât este anul în care România a intrat în Uniunea Europeană și deschiderea definitivă a frontierelor țărilor din interiorul UE, deci și ale Italiei. România și Bulgaria au devenit astfel țări ale Uniunii Europene și, după cum era prevăzut în Tratatul de la Roma, care stă la baza fondării UE, cetățenii acestor țări au început să se bucure de dreptul de a circula și de a se stabili liberi pe teritoriul statelor membre. Acest lucru a dus la apariția unei serii de evenimente sociale care implică societatea română și pe cea gazdă, cea italiană. Putem să luăm în considerare faptul că emigrarea masivă dincolo de granițele naționale a creat o carență a forței de muncă în unele zone din România, lucru care a condus la un fenomen de imigrare al moldovenilor și al ucrainenilor. Un alt exemplu în ceea ce privește modul în care fenomenul imigrației între cele două țări a determinat multe schimbări la nivel social este reprezentat de cifrele datelor statistice atestând

creșterea populației de origine română în Italia în ultimele două decenii. De fapt, în prima parte a anilor 90, prezența românilor în Italia era limitată, în schimb azi românii reprezintă cel mai mare grup minoritar în Italia. Românii sunt prezenți mai ales în partea de nord-centru a Italiei, iar provinciile cu cele mai mari grupuri sunt Roma, Torino și Milano. Comunitatea de români nu se extinde doar la nivelul orașelor mari, ci este larg răspândită: în cazul Romei, de exemplu, cea mai mare parte din imigranți sunt în localitățile de la periferie.

Există diverse elemente care stau drept mărturie a stabilirii românilor pe teritoriul Italiei: creșterea cuplurilor căsătorite, a studenților, a vârstei medii a rezidenților, cumpărarea de proprietăți.

Din punct de vedere relațional, imigranții români nu sunt separați de către italieni, iar multe dintre meseriile desfășurate de către aceștia implică interacțiunea între cele două popoare. De exemplu, munca în calitate de îngrijitoare implică un nivel înalt de intimitate cu familia în general și cu persoana îngrijită și familia acestuia în particular. Reprezentările mentale în ceea ce privește imigranții români sunt deseori superficiale: pe de o parte, cetățeanul român este perceput ca fiind adaptabil nouă, mai ușor integrabil în comparație cu alte naționalități, întrucât e o imagine asemănătoare cu trecutul nostru, iar pe de altă parte, românii, dar mai ales bărbații români sunt considerați ca fiind violenți, hoți, persoane fără scrupule, în timp ce femeile sunt văzute ca profitoare de încrederea persoanelor sau pur și simplu ca femei care fac trotuarul. Aș îndrăzni să numesc aceste teme ca fiind “fierbinți” atât pentru noi, italienii, cât și pentru însuși românii care locuiesc în Italia.â

Ignoranța italienilor în ceea ce privește societatea română și lipsa de cunoștințe despre istorie și tradițiile care leagă cele două națiuni, îi determină pe aceștia să se lase pradă unor generalizări și prejudecăți despre imigranții români în Italia în particular și în general despre toți românii.

Există deci riscul etnocentric de a propune generalizări exprimate prin intermediul unei imagini false propusă deseori de către mass-media prin intermediul știrilor în care sunt implicați românii. Aceste generalizări pot da naștere uneori urii sau unor stigmatizări rasiste care pot degenera în fenomene de violență fizică sau ideologică. Aceste probleme duc la ceea ce este definit în mod vulgar în Italia ca “Chestiunea românească”. Prin cursurile predate în Italia am avut ocazia de a iniția o analiză de evaluare a fenomenului imigrării românilor în Italia centrată în jurul cunoștințelor despre România și Transilvania ale studenților de facultate, cărora le-am propus diferite chestionare și interviuri ale căror rezultate sunt prezentate în anexa lucrării, iar astfel am avut o ulterioară sursă de inspirație pentru a iniția un doctorat pe această temă.

Prin intermediul investigației și analizării modalității în care problematicile inerente fenomenului imigrării în Italia impactează societatea și evoluția istorică, această lucrare își propune să investigheze un subiect care implică diverse aspecte sociale (inclusiv cel italian): infracțiunile. Infracțiunile în care sunt implicate comunități de imigranți alimentează în

mentalitatea colectivă un conglomerat de idei și atitudini rasiste conducând la generalizări false și defavorizând tentativele de studiu sistematic al societății.

Fenomenul imigrării în speță, urmează o politică născută din capitalismul care prin mobilitatea rapidă a capitalurilor și a investițiilor în țările mai sărace, duce la un profit mai mare pentru firme, generând un control diminuat și o libertate mai mare în ceea ce privește locația fabricilor industriale. Prin urmare, odată cu deschiderea unor noi canale de lucru și comerț internațional, marile multinaționale s-au dovedit singurii beneficiari de pe urma acestor situații.

Similar modului în care dezvoltarea sectorului industrial și al serviciilor în societatea noastră postbelică, a împins mulți cetățeni italieni să caute surse de avuție în alte părți în detrimentul originilor de la țară, imigranții din Est, după căderea Uniunii Sovietice, s-au văzut obligați să emigreze spre condiții mai favorabile (din situații de incertitudine politică și economică din țările de origine)

Fluxul migratoriu care vine din est, dar constant și din sud, din diferite țări africane, aduce modificări profunde în centrele urbane. De fapt, orașele resimt schimbări pe care le vedem în viața de zi cu zi. E suficient să luăm în considerare faptul că potrivit datelor oficiale, în metropole există cea mai mare concentrație de imigranți.

În schimb, în ceea ce privește factorii care au determinat ca imigranții să aleagă Italia ca destinație, primează factorul de ordin lingvistic, întrucât limba română este o limbă neolatină la fel ca limba italiană. Posibilitatea de a învăța limba italiană mai ușor favorizează accesul pe piața muncii.

În ceea ce privește mai ales sexul feminin, creșterea cererii de servicii a impulsionat imigrația feminină din România: potrivit lui B. Ehrenreich și lui A. Russell Hochschild, stilurile de viață din Occident sunt posibile datorită unui transfer la scală globală a funcțiilor asociate cu rolul tradițional al femeii, din țările mai sărace în țările mai bogate.¹ În baza acestui fapt, tipul de muncă pe care Occidentul îl cere de la muncitoarele străine nu implică doar forță fizică și timp, dar și atenție la relațiile inter-umane. Probabil că anularea vizelor din 2002 a contribuit la diminuarea dependenței femeilor de bărbați. Trebuie să subliniem rolul femeilor românce în sânul familiilor italiene: femeile reprezintă o resursă primară în materie de asistență. Ajutorul dat de acestea a avut un impact puternic asupra modului de a concepe familia tradițională în cultura italiană. Sosirea unei persoane noi de naționalitate străină a condus la revizuirea echilibrului și a imaginii familiei italiene clasice. Femeile care desfășoară acest tip de serviciu trebuie să învețe limba italiană și limbaje tipice prin care să relaționeze în mediile restrânse în care operează.

---

¹ Ehrenreich B., Russel Hochschild A., *Donne globali. Tate colf, badanti*. Feltrinelli, Milano, 2004.

Dacă cercetăm însă în detaliu modul în care această muncă este structurată în prezent, în paragrafele următoare vor fi prezentate metodele și instrumentele adoptate pentru a organiza și a planifica proiectul.

În acest moment, la nivel introductiv, pot anticipa faptul că prima parte a studiului s-a focalizat pe analiza aspectelor de ordin geografic și istoric despre România în general și despre Transilvania în particular. Am examinat prin urmare datele unor studii recente despre fenomenul emigrării în Italia, focalizând atenția asupra fluxurilor care provin din regiunea Transilvaniei și merg înspre Centrul Italiei. Analiza mea se centrează în jurul chestiunii imigrării feminine și asupra fenomenului strâns legat de aceasta și anume “Italian Syndrome”, Italia fiind țara din Europa cu cel mai mare număr de îngrijitoare ².

Apoi am luat în considerare emigrarea concetățenilor noștri înspre Transilvania cu o analiză specifică despre oamenii de afaceri italieni în Cluj-Napoca, Transilvania.

În a doua parte sunt ilustrate resursele și perspectivele de dezvoltare a fenomenului turistic în regiunea Transilvania din România și în regiunea Abruzzo din Italia.

Pe scurt, studiul fenomenului migratoriu român se centrează în jurul a două chestiuni fundamentale: migrarea din România din motive legate de muncă, cu o analiză pe vârstă, sex, nivel de pregătire culturală și lingvistică, motivație și destinație, iar a doua chestiune este migrarea pentru turism, cu analiza dimensiunii fluxului turistic în decursul anului, a motivației și a mijloacelor de transport folosite în scop turistic.

Acestea sunt teme de o mare relevanță socială, politică și culturală care trebuie să fie aprofundate în câmpul cercetării științifice pentru a promova cunoașterea adecvată a faptelor contemporane care privesc societățile noastre multietnice și multiculturale, pentru a favoriza dialogul între popoare și culturi și a duce la perspective noi de creștere și dezvoltare culturală, socială și economică între cele două.

Motorul lucrării a fost interesul personal pentru cercetare și dragostea pentru România, care m-au ajutat să dezvolt și să conduc acest proiect și deopotrivă această misiune fascinantă.

METODOLOGIE ȘI TIP DE CERCETARE

Antropologia culturală și geografia umană se numără printre disciplinele care favorizează cel mai mult analiza cognitivă și studiul sistematic al grupurilor sociale. Prima este o disciplină care face parte din științele antropologice și studiază culturile umane ca și conglomerat de obiceiuri și modele care determină identitatea unui grup social, investigând fenomenele culturale și modul în

---

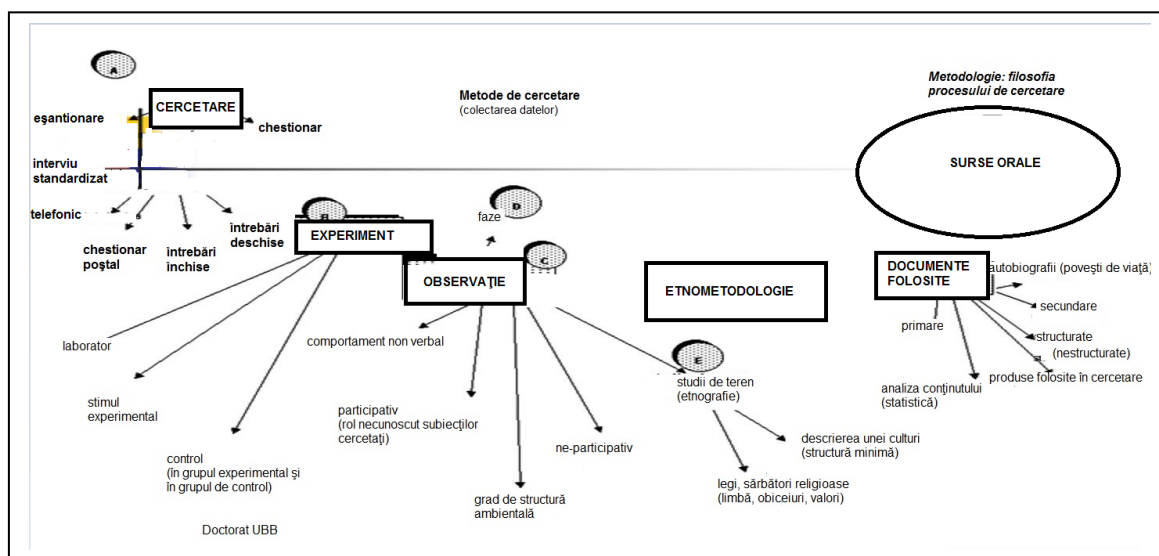
² D.Burtini, *Female emigration. From rural Romania to the adriatic coast: women on their journey between opportunity and social vulnerability. “The Italian Syndrome”*. STUDIA UBB GEOGRAPHIA, LX, 2, 2015, pp. 123-138

care acestea se manifestă în anumite grupuri sau indivizi. În schimb, geografia umană, numită și geografie antropică sau antropogeografie este știința care studiază distribuția omului în spațiu, aspectele sociale și culturale, precum rase și etnii, grupuri lingvistice, religii și relații între om și mediul înconjurător, precum și turismul.

Prin această metodologie am dezvoltat teza de față, precum și prin cercetarea fenomenelor sociale și interculturale din prezent. Posibilitatea de a aduce lumină asupra acestor teme, înseamnă în viziunea mea, a avea posibilitatea de a alimenta o stare de cunoaștere care poate promova elevarea culturii, care în mod independent, precum ar spune Ruth Benedict, unește persoanele.

Prin urmare, metodele de cercetare utilizate în această lucrare privesc două tipologii de cercetare: una socio-antropologică și una antropo-geografică.

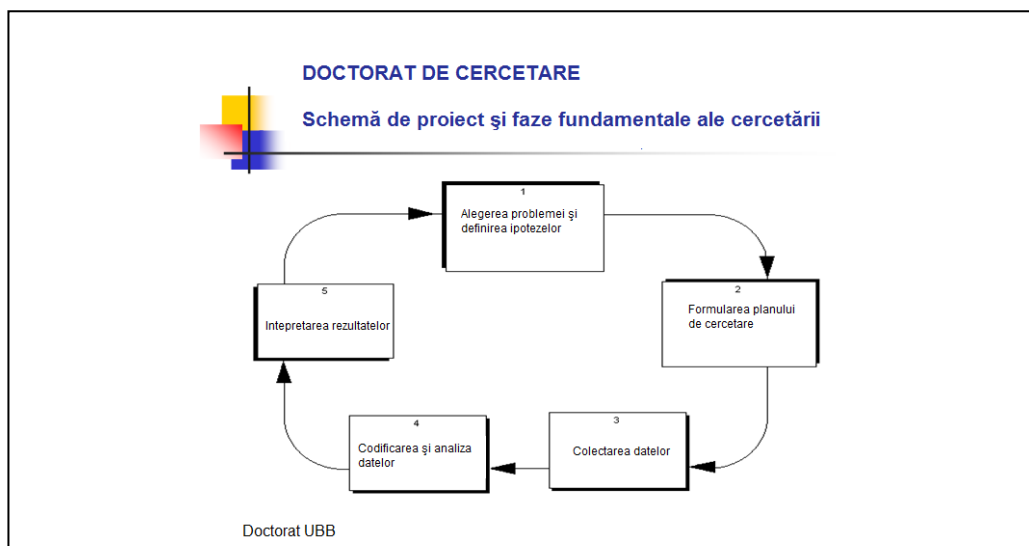
Figura 1. Metode de cercetare socio-antropologică:

În ceea ce privește prima metodologie, instrumentele folosite sunt:

- Alegerea problemei și definirea ipotezelor
- Formularea proiectului de cercetare
- Colectarea datelor
- Codare
- Analiza datelor
- Interpretarea rezultatelor

Figura 2. Planul de proiect și etapele cheie ale cercetării:

În faza de observație este important să recunoaștem cele trei categorii principale de elemente: geografice, de mediu și cele umane. Pentru colectarea succesivă a datelor, ca instrumente principale de cercetare am folosit interviurile și chestionarele, ale căror rezultate sunt prezentate în anexele tezei. Aceste instrumente au fost deja folosite în cadrul cursurilor predate în Italia studenților italieni pentru a înțelege perspectiva lor asupra fenomenului imigrării române și nivelul de cunoaștere al României și al Transilvaniei. Ulterior, interviurile și chestionarele au fost prezentate cetățenilor români în Italia pentru a înțelege principala lor motivație pentru a se muta în Italia și maniera în care aceștia trăiesc sentimentul de individualitate sau de apartenență la condiția de imigrant într-o țară străină.

În faza succesivă a analizei, datele colectate au fost completate cu informații despre istoria, economia, tradițiile și caracteristicile mediului și elaborate prin date numerice statistice precum cifre reale, rapoarte, medii și procentaje. Sursele principale de date statistice au fost ISTAT (Institutul Național de Statistică din Italia) pentru datele italiene și INS, Institutul Național de Statistică din România, precum și din documente consultate în bibliotecile naționale din București și Cluj și în Italia. La finalizarea fazelor precedente de lucru, a fost posibilă interpretarea și explicarea imaginii generale și a relațiilor dintre om și mediul său prin intermediul metodei de cercetare inductive, care se bazează întocmai pe observarea obiectelor izolate și a fenomenelor prezente în limitele unei zone determinate, înțelegând astfel legăturile de interdependență și ajungând la concluzii de ordin general.

În schimb, în cazul cercetării geografice, pentru a putea identifica evenimente și procese de origine naturală și umană, au fost folosite două tipuri de cercetare geografică cu teme și metodologii specifice: geografia fizică, preocupată cu studiul inter-relațiilor între diferite aspecte naturale la nivelul suprafeței terestre, separând diferențele în regiuni naturale și geografia umană sau antropogeografia, care se dedică analizei distribuirii, localizării și organizării spațiale a oamenilor. Această ramură, care se ocupă de cercetarea elementelor subiective în raportul om-teritoriu, se sprijină și pe alte discipline precum literatura și științele sociale, mai ales sociologia, economia și psihologia. Însă cercetarea pe care am desfășurat-o

pentru această teză face referiri și la date istorice, luând în considerare perspectiva conform căreia fiecare manifestare a culturii umane trebuie să fie înțeleasă în strânsă legătura cu momentul istoric și mediul în care își are originea dezvoltarea acesteia.

Proiectul sistemului și fazele fundamentale ale cercetării au fost dezvoltate urmând procese de:

- observație
- formularea planului de cercetare
- culegerea datelor
- codificarea și analiza datelor
- interpretarea rezultatelor.

În prima parte a cercetării au fost studiate și analizate următoarele teme prefigurând o introducere în analiza geografică, istorică și antropologică a obiectului nostru de studiu.

- **Geografia migrării**

Caractere etnice transmigratorii. Etnia ca și instrument de export. Sinteză antropologică a migrațiilor. Antropologia Europei Occidentale. Antropologia Europei Orientale: Transilvania.

- **În căutarea identității românești. Analiză istorică și geografică a societății.**

Origini; Geto-Dacii; Romanii. Invațiile barbarilor. Invația turcilor. Românii și cruciadele. Principatele române și Regatul României; Revoluția și lupta pentru independență și unire. România în Primul Război Mondial. Epoca Ceaușescu. Epoca contemporană și viața democratică.

- **Tradițiile culturale românești.**

Influențele culturale asupra invadatorilor, muzica și literatura, spiritualitatea și religia, bucătăria românească și sărbătorile.

PARTEA I

EMIGRAREA PENTRU MUNCĂ: ROMÂNIA-ITALIA

În prima parte a acestei cercetări, după cum am explicat anterior, au fost luate în considerare fluxurile migratorii între cele două țări și au fost cercetate atât aspectele favorabile, cât și cele problematice. Înainte de a începe această analiză, pentru a înțelege mai bine fenomenul, a fost necesară conturarea identității românești, prin intermediul unei recenzii istorico-geografice a societății și a tradițiilor sale culturale.

Situată în Europa central-orientală, România este stat membru al Uniunii Europene și este constituită de un grup omogen la nivel etnic și cultural, reprezentat de români. Regiunea cea mai importantă este Transilvania, o depresiune înconjurată de lanțuri muntoase și de câmpii extinse. O regiune constituită de etnii diferite în care se vorbesc trei limbi: româna, maghiara și germana, aparținând principalelor comunități din Transilvania.

La început anilor '90, România era o țară cu o puternică presiune migratorie. Inițial, au migrat minoritățile etnice, dar odată cu căderea regimului comunist și cu închiderea fabricilor, mulți dintre muncitorii români au părăsit țara. Destinațiile preferate au fost Italia, Spania și Germania. Migrarea română în Italia a înregistrat, dincolo de o creștere în 1994, variații diferite în decursul anilor. De la o migrare inițială strict de sex masculin, în 2002 am asistat la un procentaj mai mare de emigranți constituit din femei împinse de necesitatea de a se elibera din rolul lor de grijă și supunere bărbatului autoritar, deseori violent sau de nevoia de a-și îmbunătăți condițiile de viață urmărind un câștig economic mai mare în comparație cu țara de origine.

În 2007, România a intrat în Uniunea Europeană, iar începând cu acel moment, orice cetățean român a putut să intre și să circule liber în Statele membre.

În Italia, în ceea ce privește imigrarea, forțele politice sunt de acord că prezența străinilor este o resursă pentru țară, întrucât aceasta ar fi contribuit favorabil la productivitate și ar fi diminuat deficitele financiare. În ciuda acestui fapt, lipsa unor structuri organizaționale la nivel național a fost un obstacol în calea promovării unor politici de integrare.

Prin intermediul integrării recunoaștem acel prim pas fundamental înspre cucerirea perspectivelor care văd imigrarea ca pe o resursă.

Din analizele efectuate a rezultat că în Italia problema constă în principal într-o slabă reglementare și o legislație care este puțin eficientă întrucât accesul la imigrare este incompatibil cu exigențele economice și demografice actuale din Italia. În acest sens, putem lua în considerare imigranții fără calificare sau sub calificați sau delincvenții care ar putea constitui un pericol pentru societate, pentru siguranța și ordinea publică. Acești factori au dus la un climat de nemulțumire și de aversitate din partea cetățenilor locali odată ce fenomenul imigrației a dobândit un anumit sens de urgență.

Există două modele care s-au alternat în căutarea unei politici valide de integrare: neoasimilarea³, care prevede etape de integrare nu doar în țara de destinație, ci și în cea de origine, examinând tendința generală a individului înspre integrarea socială și valorificând cunoștințele acestuia despre cultură, istorie, limbă și valori ce aparțin de țara aleasă. A doua direcție este neo-funcționalismul⁴, care prevede o luptă împotriva imigrării clandestine având intenția de a elimina imigrarea în număr prea mare sau imigranții periculoși pentru ordinea și siguranța publică. Uniunea Europeană a promovat în acest sens acorduri între State atât pentru a defavoriza plecarea cetățenilor clandestini, cât și pentru a restitui în țările de origine imigranții clandestini expulzați de către țările de destinație. O selecție a imigranților pare să favorizeze echilibrul dintre cerere și ofertă, întrucât imigrantul ar dispune astfel de competențele de bază care îi sunt indispensabile pentru a se integra într-un mod pozitiv și durabil pe piața muncii.

În Italia, în primii ani după 1900, prezența imigranților români era marginală, astăzi însă ei reprezintă majoritatea imigranților. Printre motivele principale care îi determină pe cetățenii români să emigreze, pe primul loc se află nesiguranța politică și economică din țara de origine, ceea ce îi împinge ca pentru un venit economic mai satisfăcător să se mute în țări care le oferă condiții de bunăstare. Alegerea Italiei ca țară de destinație este încurajată și de limba italiană, care fiind neolatină, la fel ca limba română, este mai ușor de învățat și prin urmare se pot integra mai bine la nivel profesional și educațional.

Imigranții români se stabilesc mai ales în nordul și în centrul țării și cu precădere în metropole precum Torino, Milano, Padova și Roma. Regiunea Abruzzo a devenit de-a lungul timpului o destinație interesantă pentru cetățenii români, atât datorită oportunităților de lucru la discreție, cât și datorită incluziunii sociale pe care o oferă.

După emigrarea în Italia, imigranții români reușesc să intre în multe domenii de muncă, mai ales în construcții, agricultură și lucru manual în ceea ce privește sexul masculin, în vreme ce femeile se dedică

---

³ Baza teoretică a celor mai multe studii despre integrare este constituită din paradigma asimilării, care consideră că asimilarea este un proces inevitabil la nivel de inter-generații odată cu trecerea timpului. Din acest punct de vedere, asimilarea este văzută ca un proces organic, univoc, linear, a cărui răspundere cade exclusiv pe umerii migranților. Ei sunt cei care își asimilează acest nou context social și care prin urmare devin asemănători nativilor, asumându-și aceleași concepte mentale și stil de viață pentru a fi acceptați și pentru a progresa pe scara socială fără a pune în pericol echilibrul societății primitoare. După ce a căzut în dizgrație pentru o lungă perioadă, după criticile din anii '60 și de după, logica asimilării a revenit în actualitate, datorită revenirii orientărilor care reafirmă inevitabilitatea asimilării la nivel de inter-generații, focalizând atenția asupra generațiilor următoare. Prin urmare, integrarea propusă se separă în două direcții: idea asimilării, potrivit căreia integrarea este normală, este fructul unui proces gradual și linear care este responsabilitatea imigranților, care își abandonează statutul de minoritate pentru a se unifica cu modelul dominant; în viziunea neo-asimilării, integrarea este însă rezultatul interacțiunii dintre factori obiectivi, definiți de către societatea primitoare și factori subiectivi, definiți de către capitalul social, economic, cultural și familial al străinului și prin urmare aceasta necesită participarea ambelor părți implicate.

⁴ Perspectiva funcționalismului consideră integrarea ca fiind un proces bazat pe logica de primire exclusiv din punct de vedere instrumental și utilitar. Ideea de integrare se bazează pe o disparitate între societatea primitoare și imigranți, care pot să fie acceptați doar în calitate de personal muncitor, util pentru unele îndatorii și profesii. Aceasta este o integrare căreia îi lipsește dimensiunea socială, finalizată cu beneficii pentru ambele părți fără a implica valori sau obiceiuri dobândite cultural.

muncii de a îngriji și a asista persoanele în vârstă. Aceste date sunt esențiale în înțelegerea situației sociale italiene, cu o piață a muncii care oferă o lipsă de muncitori naționali în aceste domenii, spre care acești imigranți demonstrează o predilecție. În loc să presteze aceste servicii în țările de origine, fiind atrași de speculații monetare care garantează câștiguri mai mari, aceștia merg în afara țării pentru a desfășura acest tip de muncă. La fel precum cetățeanul italian refuză să presteze propria manoperă supusă unui regim fiscal opresiv care nu îi permite o viață comodă, imigranții români ocupă locuri lăsate libere de către italieni, urmând ca apoi să trimită bani în țara de origine, generând una dintre cele mai instabile valute instabile din Europa. Nu ar mai fi posibil ca munca prestată în Italia să fie prestată în țara de origine pentru venituri economice mai mici.

Sistemul nostru de producție se bazează pe o intercalare între nesiguranța muncii și economia informală; în acest mediu apare munca la negru. Studiile s-au concentrat în jurul muncii la negru și a avantajelor pentru patron, care nu plătește taxele. Munca clandestină este prezentă mai ales în sectorul construcțiilor și în agricultură. Acest fapt determină un nou mod de gestionare a producției: muncitorii clandestini apar pe piața muncii în funcție de cererea și oferta de muncă. Cererea și oferta de muncă se adresează minorităților cu drepturi puține sau fără niciun drept.

Schimbarea condiției muncitorului român are loc în 2007, după ce acesta a dobândit aceleași drepturi precum ceilalți muncitori din Comunitate. După aceste schimbări, patronii au preferat să angajeze muncitori moldoveni sau ucrainieni, care puteau fi șantajați mai ușor să accepte condiții mai precare de lucru. Aceste elemente de informalitate și de elasticitate, după cum am sugerat anterior, sunt prezente mai ales în sectorul construcțiilor, agriculturii, a micilor producători, unde oportunitățile de lucru la negru sunt foarte extinse. Sectorul construcțiilor se dezvoltă prin intermediul concursurilor de sub-contractare, unde munca este prestată în baza lucrărilor primite de către firmă. Sectorul construcțiilor recurge la muncitori sezioneri și ocazionali, care sunt foarte puțin controlați în cadrul firmelor mici și mijlocii. Firmele de artizanat sunt gestionate de către familii, care implică activ patronul și angajații, caz în care se stabilesc unele reguli interne. Emigrantul român devine parte a unui angrenaj care adună la un loc obiceiurile și relațiile mai familiale în cadrul activităților producătoare, până în punctul în care ajunge să locuiască împreună cu persoana cu care lucrează în ritmuri sporadice.

Un alt aspect al pieței de muncă este reprezentat de marea cerere de asistență și îngrijire pentru vârstnici. Aceste dezvoltări ne oferă informații despre compoziția și modificările demografice și sociale care au influențat țara noastră în ultimii treizeci de ani, cu o diminuare considerabilă a natalității și o prezență mai mare a femeilor italiene în câmpul muncii, în condițiile unei prezențe limitate de politici la nivel social. Această lipsă, sau mai degrabă absență, a condus la un gol care a fost acoperit de o puternică imigrare a femeilor românce, situație unică în Europa.

Un nou rol pe câmpul muncii a fost introdus în familiile italiene, o nouă figură capabilă să presteze servicii de îngrijire și asistență celor nevoiași, începând cu cei vârstnici. Acest lucru a dus la apariția unei noi figuri sociale, aducând în prim plan rolul principal pe care îl au femeile românce; aceste date au fost

evidente încă de la reglementările din 2002. Potrivit datelor, româncele sunt pe locul doi după ucrainiene.

Am observat că femeile au de obicei rolul de asistență în familiile italiene precum îngrijitoare sau menajeră, în timp ce bărbații sunt muncitori necalificați precum zidari sau muncesc în agricultură, reprezentând un procentaj important din forța de lucru și contribuind la bogăția italiană în ansamblul ei.

Însă Italia este și locul unde ajung multe femei constrânse cu violență să se prostitueze. Aceste fluxuri provin mai ales din Balcani și cu precădere din Albania, Moldova și România. În Italia, prostituția este răspândită mai ales pe străzi, în locurile cu tranzit mai mare precum autostrăzile, bulevardele sau străzile de acces în gară.

Destinațiile imigranților în Italia

Potrivit datelor Ministerului de Interne Italian elaborate de către ISTAT, numărul străinilor rezidenți în Italia la data de 1 ianuarie 2015 era de 5.014.437 și reprezentau 8,2% din populația rezidentă.(Fig. 3)

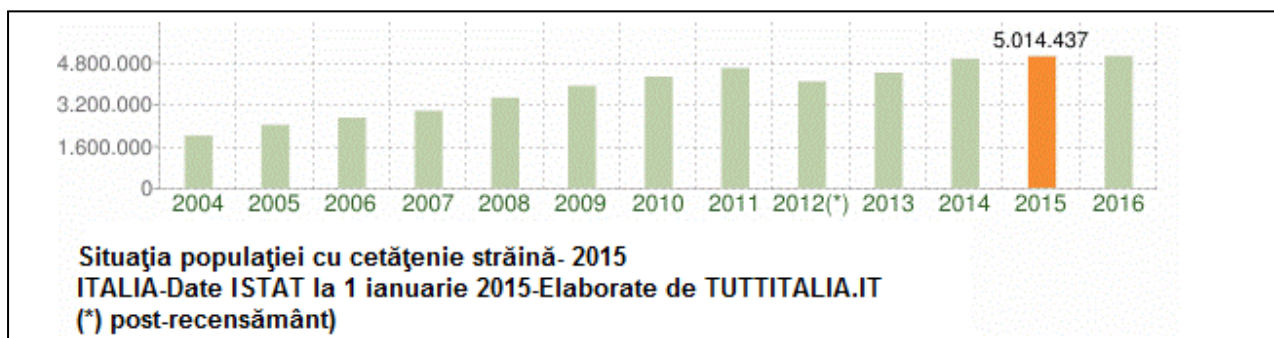

Fig. 3 Străini rezidenți în Italia. Date Istat 2016

Cea mai numeroasă comunitate străină provine din România cu un procentaj de 22,6% din totalul străinilor în țară, urmată de Albania (9,8%) și de Maroc (9,0%). (Fig.4)

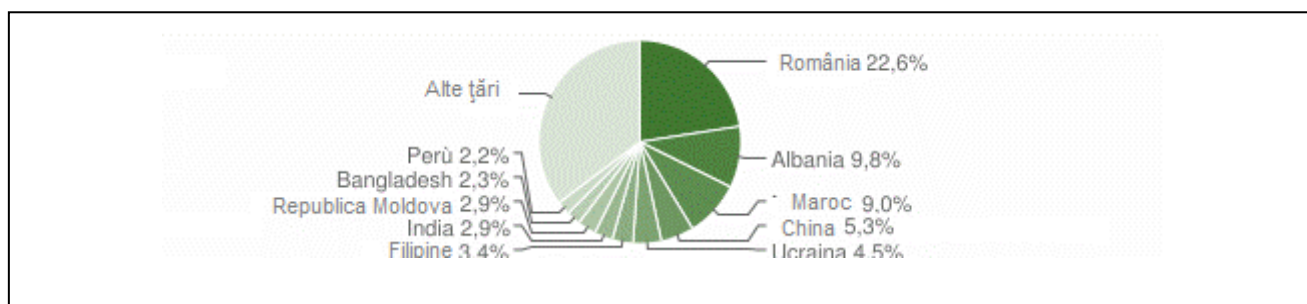

Fig. 4 Străini pe teritoriul italian la 1 ianuarie 2015 în % date ISTAT

În schimb, la 1 ianuarie 2007 România era a doua naționalitate prezentă în Italia după Albania, cu 278.582 premise de ședere emise. Dacă facem distincția pe sexe și luăm în considerare doar aceste două țări, România era pe locul întâi încă de pe atunci. Acest număr din 2015 este și mai evident în schema din figura 5, unde se evidențiază detaliile țărilor de proveniență a cetățenilor străini rezidenți, împărțiți după regiunea de apartenență și ordinați după numărul de rezidenți.

<i>EUROPA</i>	<i>ZONA</i>	<i>Bărbați</i>	<i>Femei</i>	<i>Total</i>	<i>%</i>
România	Uniunea Europeană	487.203	644.636	1.131.839	22,57%
Albania	<i>Europa central-sudică</i>	254.622	235.861	490.483	9,78%
Ucraina	<i>Europa central-sudică</i>	47.393	178.667	226.060	4,51%
Republica Moldova	<i>Europa central-sudică</i>	49.929	97.459	147.388	2,94%
Polonia	<i>Uniunea Europeană</i>	26.371	72.323	98.694	1,97%
Repubblica di Macedonia	<i>Europa central-sudică</i>	41.818	35.885	77.703	1,55%
Bulgaria	<i>Uniunea Europeană</i>	20.970	35.606	56.576	1,13%
Kosovo	<i>Europa centro orientale</i>	25.459	20.377	45.836	0,91%
Serbia	<i>Europa central-sudică</i>	21.982	21.829	43.811	0,87%
Germania	<i>Uniunea Europeană</i>	13.756	22.993	36.749	0,73%
Federația Rusă	<i>Europa central-sudică</i>	6.454	28.757	35.211	0,70%
Bosnia-Herțegovina	<i>Europa central-sudică</i>	15.922	13.520	29.442	0,59%

Fig. 5 Țări de proveniență. Date ISTAT www.tuttitalia.it Date Istat 2016

Aceste date alături de cele menționate despre emigrarea din România, arată maniera în care fluxurile migratorii dintre România și Italia au implicat atât bărbați, cât și femei și că de fapt tocmai femeile au fost protagonistele acestui fenomen.

La 1 ianuarie 2006, cea mai mare mare din permisele de ședere eliberate erau pentru persoane care intraseră în Italia în 2002, un procentaj de 41.5%. Acest număr, dincolo de a arăta semnalarea unui boom de intrări de cetățeni români în 2002, arată mai degrabă creșterea de după 2002 și semnează felul în care aceasta a contribuit la reglementarea situației românilor. Astfel se înregistrează și creșterea de intrări datorită anulării vizei obligatorii pentru cetățenii români la intrarea în Italia. Putem astfel să înțelegem mai bine dinamicile migratorii dintre România și Italia.

De fapt, potrivit datelor furnizate de ISTAT despre rezidenți, România este una dintre țările a căror prezență în Italia a crescut foarte mult: numărul românilor rezidenți în Italia a crescut de la 75.000 în 2001

la 249.000 în 2005 și la peste un milion și o sută de mii în 2014. Această creștere exponențială a fost aproape constantă pe parcursul anilor începând cu 2006, după cum se vede din figura 6.

Români în Italia. Situația anuală				
An	Rezidenți în Italia	%Bărbați	Număr	Variație față de anul precedent
2006	342.200	47,4%	6.519	
2007	625.278	47,1%	7.319	82,7%
2008	796.477	46,9%	7.498	27,4%
2009	887.763	46,1%	7.578	11,5%
2010	968.576	45,4%	7.605	9,1%
2011	834.465	43,3%	7.620	-13,8%
2012	933.354	43,2%	7.654	11,9%
2013	1.081.400	43,2%	7.694	15,9%
2014	1.131.839	43,0%	7.708	4,7%

Fig. 6 Români în Italia. Situația anuală Date Istat 2015

Potrivit datelor din *Dossier Statistico Immigrazione 2016*, în 2015 existau 3.408.118 de cetățeni români care locuiau în afara țării. Unul raportat la șase locuitori în țara de origine (17,5%). Comunitatea română din Italia reprezintă o treime din toți emigranții români (33,8%). În ciuda prelungirii crizei economico-ocupațională prin care trece țara noastră, la începutul lui 2016, aceștia își confirmă prezența ca fiind cea mai numeroasă comunitate de străini, cu 1.151.395 de rezidenți, din care 57.2% femei; în timp ce există aproape 160 de mii de copii români înscriși la școală (un sfert din totalul elevilor din Italia)

Numărul românilor în Italia a crescut cu circa 20 de mii de persoane față de numărul de 1.131.839 rezidenți în anul precedent, o creștere importantă dacă luăm în considerare faptul că prezența străinilor în Italia în acea perioadă a rămas stabilă în linii mari. În acest sens, au avut un impact circa 25 de mii de noi sosiți, nou-născuții în Italia (15.796 ultima cifră disponibilă din 2014 2014), persoanele care s-au întors în România (13.518 din 2014) și dobândirea cetățeniei italiene în cazul altora (6.442 în 2014). Această comunitate este răspândită pe întreg teritoriul italian, mai ales în Nord (575.908) și în centru (362.755). Din punct de vedere cantitativ, Roma este capitala românilor în Italia, în vreme ce Torino este capitala străinilor în Italia la nivel general. Doar în Roma (178.701) au reședința în 2015 mai mulți cetățeni români decât în toată zona de est a Italiei (145.993). În schimb la Torino, unde există mai mulți de 100 de mii de români rezidenți (102.077), aceștia reprezintă jumătate din populația străină (46,0 %). Aceștia sunt urmate de orașe importante din nord precum Milano (47.564) și cu puțin peste 30.000, Verona și Padova (respectiv 30.806 și 30.529).

Este confirmat faptul că românii sunt colectivitatea cu cele mai multe persoane cu un loc de muncă în Italia: peste un sfert dintre cei născuți în afara țării (21,5% în 2015, adică 767.047 de muncitori potrivit arhivelor Inail), în vreme ce există un număr de 70.652 de cazuri care reprezintă circa 30% din muncitorii imigranți angajați pentru prima dată în cursul anului 2015. Mai mult de jumătate din muncitorii români au un loc de muncă neadecvat diplomelor de studiu, după cum arată marea concentrație din această comunitate de muncitori mai puțin calificați, contextual cu deținerea unor titluri de studiu mai elevate. Pentru aceștia, sectoarele în care muncesc cei mai mulți sunt serviciile (422.089, echivalent cu 55,0%) și industria (163.346, echivalent cu 21,3%), cu procentaje mai mari în cazul serviciilor personale sau în sectorul construcțiilor. În sectorul construcțiilor, românii reprezintă 40% din muncitorii străini. Un sector de refugiu în perioadele de criză s-a dovedit a fi agricultura, cu un număr de muncitori în creștere: 100.506 de români, echivalentul a 13,1% din totalul românilor cu un loc de muncă, din care 19.125 angajați începând cu 2015.⁵

În ceea ce privește distribuția pe regiuni în ultimii ani a străinilor rezidenți cu cetățenie română, la data de 1 ianuarie a fiecărui an, se poate estima următoarea situație:

---

⁵ SURSA: Centro Studi e Ricerche IDOS. (Centrul de Studii și Cercetare IDOS). Date elaborate pe baza rapoartelor Onu și Istat.

Regiune	Români				% procentaj din populația străină	Variație % față de anul precedent
	Bărbați	Femei	Total	%		
1. Lazio	103.011	124.018	227.029	19,7%	35,19%	+1,1%
2. Lombardia	75.122	89.861	164.983	14,3%	14,36%	+3,4%
3. Piemonte	65.879	83.689	149.568	13,0%	35,44%	-0,4%
4. Veneto	52.024	65.170	117.194	10,2%	23,54%	+1,0%
5. Emilia-Romagna	35.357	50.122	85.479	7,4%	16,02%	+3,1%
6. Toscana	32.329	51.614	83.943	7,3%	21,19%	+0,8%
7. Sicilia	21.638	31.551	53.189	4,6%	29,03%	+4,8%
8. Campania	16.390	23.157	39.547	3,4%	17,03%	+4,3%
9. Puglia	12.692	20.905	33.597	2,9%	27,38%	+4,1%
10. Calabria	14.624	18.513	33.137	2,9%	34,20%	+5,2%
11. Abruzzo	11.047	15.956	27.003	2,3%	31,27%	-0,1%
12. Umbria	9.742	16.392	26.134	2,3%	26,98%	+0,4%
13. Marche	8.898	16.751	25.649	2,2%	18,28%	-0,5%
14. Friuli Venezia Giulia	10.249	13.230	23.479	2,0%	22,31%	+0,3%
15. Liguria	7.951	11.632	19.583	1,7%	14,38%	+3,0%
16. Sardegna	4.367	9.183	13.550	1,2%	28,57%	+0,8%
17. Trentino-Alto Adige	5.479	7.589	13.068	1,1%	13,77%	+0,0%
18. Basilicata	3.376	5.174	8.550	0,7%	43,98%	+4,1%
19. Molise	1.602	2.557	4.159	0,4%	34,56%	-1,1%
20. Valle d'Aosta	960	1.594	2.554	0,2%	30,12%	-1,8%
Total ITALIA	492.737	658.658	1.151.395		22,9%	+1,7%

Fig. 7 Sursa Istat. Situația anuală a numărului de români rezidenți în Italia

ROMÂNII ÎN REGIUNEA ABRUZZO

Prin tipul său de economie, regiunea Abruzzo reușește să răspundă exigențelor unei populații în permanentă evoluție, rămânând una dintre regiunile de top din Sudul Italiei care demonstrează un anumit grad de vitalitate atât prin modul în care își păstrează proprii locuitori, cât și prin modul în care se prezintă ca un context atractiv pentru imigranți. Abruzzo a devenit de-a lungul timpului un pol de atracție pentru cetățenii străini, datorită oportunităților de lucru discrete și posibilităților de integrare socială pe care teritoriul regiunii este capabil să le ofere.

Românii sunt străinii cel mai bine plasați în ceea ce privește locurile de muncă din Chieti. Sectoarele de lucru ocupate de către cetățenii români sunt corelate cu agricultura, unde mâna de lucru ocupă 30% din imigranții români, în sectorul industriei există circa 12 imigranți la 100 de angajați, dar și în alte sectoare observăm prezența românilor precum: transporturi, IT și servicii de companii în Pescara, sectorul medical, asistență socială și asistență publică în Chieti. Dar la nivelul regiunii Abruzzo, românii, și mai ales femeile de origine română, se ocupă cu precădere de activități în sânul familiei.

În școlile de orice nivel și grad din Abbruzzo, există peste 10 000 de elevi și studenți străini, echivalentul a 5.2% din populația în școală la nivel de regiune, iar Aquila este provincia unde se înregistrează cea mai mare prezență a românilor

Fig. 8 Regiunea Abruzzo - Italia

Ne aflăm în fața unui proces de integrare care necesită o atitudine deschisă și integratoare, întrucât prezența în interiorul unei societăți a mai multor culturi, etnii, limbi și religii, nu poate decât să conducă la o îmbogățire a întregii societăți.

Întotdeauna combinarea diversităților a fost creativă și fecundă, iar școala este o instituție care are o mare responsabilitate și posibilitate de a influența aceasta, valorificând intercultura ca o intersecție de culturi aflate într-o continuă mișcare evolutivă. În tabelele ce urmează, sunt prezentate pe scurt datele privind populația străină rezidentă în Abruzzo și distribuția pe zone geografice de cetățeni, precum și procentajul de români prezenți pe acest teritoriu.

Fig. 9 Populație străină rezidentă în Abruzzo la data de 1 ianuarie 2016. Sunt considerați cetățeni străini persoanele cu cetățenie non-italiană care au locuința în Italia.

Străinii rezidenți în Abruzzo la 1 ianuarie 2016 sunt în număr de 86.363 și reprezintă 6,5% din populația rezidentă.

Fig. 10 Distribuția pe zone geografice de cetățenie.

Cea mai numeroasă comunitate străină provine din România cu 31,3% din totalul străinilor prezenți în teritoriu, urmați de Albania, (14,8%) și Maroc (8,5%).

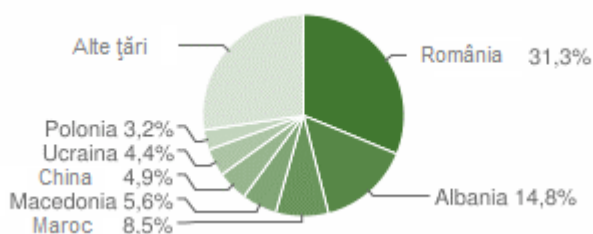

Fig. 11 Prezența în procentaje a străinilor în Abruzzo din 2015

În Italia asistăm la o mișcare migratorie dinspre sudul peninsulei înspre regiunile centrale și de nord, la care contribuie și mișcările cetățenilor străini, în est, Abruzzo este o excepție deoarece prin economia sa reușește să răspundă exigențelor unei societăți în permanentă evoluție, rămânând o regiune de vârf în

sudul Italiei care demonstrează o anumită vitalitate prin maniera în care își reține cetățenii și este în același timp un context atractiv pentru imigranți.

IMIGRAȚIA FEMININĂ

Secolul XXI poate fi definit ca o eră imigrației, de fapt, începând cu momentul decolonizării și ulterior, mai accentuat, din anii 80 a secolului XX, migrația a afectat întreaga planetă, astfel încât a fost calificată ca fiind un fenomen prin excelență global. În prezent, predomină elementele noi în comparație cu trecutul, iar pe lângă schimbarea geografiei fenomenului, s-a transformat și compoziția acestuia, lucru care arată o feminizare în creștere. Tot mai multe femei creează un plan de migrare pentru a se aventura în ceea ce se numește “călătoria speranței”, având obiectivul de a-și ameliora condițiile de viață, atât la nivel economic, cât și social.

La nivel național, prezența cea mai mare a străinilor în Italia o constituie românii, de fapt, mai mult de un sfert din cetățenii străini sunt români. În Abruzzo, zona cea mai impactată de imigrarea românilor este Chieti, în vreme ce Pescara numără de la 1 martie 2014, 1657 de femei românce, iar 70% dintre acestea trăiesc permanent în acest oraș. Femeile românce de pe Coasta Adriatică au vârste cuprinse între 43-47 de ani, au copii și prezintă un nivel de școlarizare echivalent gimanzului. Aceste femei provin mai ales din zone precum Muntenia și Moldova, iar odată ajunse în țara noastră, devin parte din sectorul serviciilor în sânul familiei, lucrând ca îngrijitoare.

Una dintre cele mai semnificative schimbări care afectează procesele migratorii în țara noastră este fenomenul cuplurilor mixte. Însă Italia este și una dintre principalele destinații de fluxuri zilnice de prostituate care provin din România. Prezența femeilor în comerțul sexual este complexă și diferențiată, iar exercitarea acestor activități poate avea loc în apartamente publice sau private sau pe stradă. Manifestarea acestui fenomen exprimă de pe o parte, dorința multor femei care aspiră la bunăstarea și stilul de viață occidental, iar pe de altă parte, este obiectul violenței și a exploatării, reflectând dezechilibrele și inegalitățile la scală globală. Multe dintre aceste femei încep prin a căuta noi oportunități de trai, iar ideea de a munci este atractivă întrucât le permite să își creeze un proiect pentru a contribui la întreținerea familiei.

O atenție deosebită trebuie dată acelor femei care pleacă singure, lăsând în urma lor viața pe care o aveau, țara și mai ales copiii.

Migrarea acestor femei aduce după sine de multe ori consecințe dramatice. Durerea copiilor și a mamelor care au fost obligate să își abandoneze căminul pentru a găsi un loc de muncă se identifică cu ceea ce psihologii numesc “Italian Syndrome”.

Acest sindrom se configurează ca o formă de depresie majoră ce își are originea în doi factori: pe de o parte, aceste femei nu se mai percep ca fiind “mame bune” din cauza separării prelungite de copii, iar pe de altă parte trăiesc o criză profundă de identitate față de naționalitatea lor, din cauza ruperii de țara de origine.

Lucrul ca îngrijitoare în familiile altora, cu imposibilitatea de a se uni cu propria familie pentru mulți ani și foarte des fiind obligate să își lase propriii copii în grija altora, contribuie și facilitează apariția sindromului descris anterior ca o condiție care aduce cu sine starea de înstrăinare într-o țară străină. Depresia este o boală psicosomatică care deseori apare pe nesimțite și afectează aceste femei singure, obligate să desfășoare o muncă grea și necalificată, departe de copiii lor. La rândul lor, copiii sunt crescuți de bunici, rude sau în instituții de plasament pentru minori și dezvoltă o formă de depresie care în cazurile cele mai grave poate duce la sinucidere. Sunt numiți “Orfanii Albi”, iar Unicef estimează că numărul lor în România ajunge la 35 de mii⁶.

Subiectul descris anterior a fost o temă aprofundată în timpul studiilor mele de doctorat care au dus la publicarea unui articol în revista de prestigiu *Studia UBB Geografia* prezentat la a șasea ediție a *International Conference on Rural Space and Local Development (RSLD 2014 23rd to 27th July 2014 Cluj-Napoca, Cluj, Romania)* a cărui poster apare în Fig. 12.

---

⁶ D. Burtini, FEMALE EMIGRATION. FROM RURAL ROMANIA TO THE ADRIATIC COAST: WOMEN ON THEIR JOURNEY BETWEEN OPPORTUNITY AND SOCIAL VULNERABILITY. “THE ITALIAN SYNDROME” în "*STUDIA UBB GEOGRAPHIA*", LX, 2, 2015, pp. 123-138

Female emigration. From Rural Romania to the Adriatic Coast: Women on their Journey between Opportunity and Social Vulnerability. “The Italian Syndrome”

Dino Burtini

Psychologist, Psychoterapist and Anthropologist.
Adjunct Professor at the University “G. D’annunzio” of Chieti (Italy). PHD
graduate student at the Faculty of Geographi, University Babes-Bolyai Cluj Napoca
(RO). He has conducted field studies in Africa, India, South America, Northern and
eastern Europe. Author of numerous research and publications in the field of
psycho-anthropology relations and migration.

d.burtini@unich.it www.pscia.eu

MIGRATORY FLUX FROM ROMANIA TO ITALY
Observing the incoming from the regions of Romania,
we can note that the most part people come from
Muntenia (32%) and from Moldova (29%)

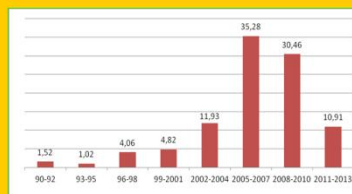

ROMANIAN PEOPLE IN ITALY (ADRIATIC COAST-ABRUZZO)

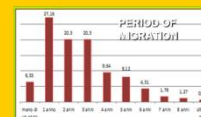
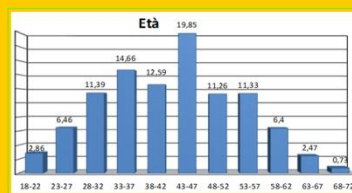
The most part of the foreign population comes from Romania, 56% are women.

Provincia	Romeni			%
	Men	Women	Tot.	
Chieti	3.197	3.798	6.995	31,2%
L'Aquila	2.763	3.534	6.297	28,1%
Teramo	2.156	2.823	4.979	22,2%
Pescara	1.646	2.468	4.114	18,4%
Tot. Abruzzo	9.762	12.623	22.385	

In the Abruzzo area the presence of Romanian women is higher than the male presence, not only in the region of Abruzzo, but also in the different provinces of reference.

PRESENCE IN THE CITY OF PESCARA

OPPORTUNITY AND SOCIAL VULNERABILITY Job, Prostitution and The Italian Syndrome

TOT.	SOLO ROMENI	ALTRA NAZIONA	NON CONOSCIUTI
48	18	16	14
44	22	21	1
24	13	7	4
34	20	10	4
40	22	15	3
54	32	19	3
42	23	18	1
50	28	19	3
23	12	2	9
55	23	21	11
58	22	20	16
42	17	17	8
56	22	24	10
57	35	17	5
64	30	24	10
43	22	12	9
62	19	33	10
796	380 (47.74%)	295 (37.06%)	121 (15.20%)

AGAR Project
Prostitutes on the Adriatic Coast

ANNO	CAREERS AND DOMESTIC WORKERS	
	ABRUZZO	PESCARA
2007	1947	691
2008	1476	860
2009	1372	1004
2010	1405	1106
2011	1434	1178

JOB
Women find jobs like maid
service, Carers

ROMANIAN CHILDREN	
Tot.	6.000.000
With a parent who lives abroad	750.000
Sindrome Italia	80%
	(40 bambini suicidi dal 2008)

THE ITALIAN SYNDROME

That's a kind of depression in Europe. It has got specific origins. Women who work as carer in the foreign countries are affected by that. They leave their nation, leaving their sons alone to care of their old people on the other side of the continent. Sons left in the origin country suffer for this Syndrome too, and they are called "White of orphan". 2005, people talk about Italy Syndrome also to indicate a kind of deep depression that can cause great problems to the health and some times also life. A terrible date is that since 2008 a great number of Romanian children killed themselves because of their mothers had left.

Fig. 12 Poster prezentat la șasea ediție a *International Conference on Rural Space and Local Development 2014 Cluj Napoca, Romania*)

MIGRAȚIA DIN ITALIA ÎN ROMÂNIA

România este cea de-a doua țară cu cea mai mare populație din estul Europei. Cele 19 milioane de locuitori (potrivit recensământului din 2011) sunt distribuiți în proporție de 53% în centrele urbane, între care principalul oraș este București, capitala țării, care înregistrează 1.7 milioane de locuitori, echivalentul a 8.8% din populația țării.

România ocupă numărul 48 ca economie mondială (date FMI 2010), cu un produs intern brut per capita de 5800 de euro în comparație cu o media UE de 24.500 euro și se poziționează pe penultimul loc, înaintea Bulgariei. În 2011, produsul intern brut a fost de 136.5 miliarde de euro, sumă compusă din servicii în proporție de 45.4%, industrie 26.3%, construcții 9.8% și agricultura cu 6.5%. La acestea se adaugă impozitele nete pe produse echivalente cu 12%,

În primul semestru din 2012, serviciile au înregistrat o cotă de 44.9%, în timp ce industria a înregistrat 29.8% din produsul intern brut, construcțiile 7.9%, agricultura 3.6%, iar impozitele nete pe produse 13.8%.

Această distribuție este tipică unei structuri economice aflate încă în fază de dezvoltare, în care se constată o creștere a cotei sectorului serviciilor și se înregistrează o diminuare graduală a cotei agriculturii și a industriei. Criza economică a avut efecte recesive grave asupra economiei românești care era deja slab dezvoltată și a încetinit progresul acesteia.

Sectoarele producătoare care au înregistrat creșteri în primul semestru din 2012 față de primul semestru din 2011 sunt: agricultura, silvicultura și pescuitul (+0,2%), industria (+0,2%) și construcțiile (+3,1%). Impozitele nete pe produse au crescut cu 4.6%. Sectorul serviciilor a suferit scăderi în ramurile de comerț en-gros și en-detail; repararea autovehiculelor și a motovehiculelor; transporturilor și depozitării; hoteluri și restaurante (-0,3%); intermediari financiare și de asigurări (-1,0%); administrație publică și apărarea, educație (-3,1%) etc. și creșteri în ramurile informatică și comunicații (+1,7%); tranzacții imobiliare (+0,3%); activități profesionale; științifice și tehnice (+3,2%); activități de spectacol, culturale și de recreație (+2,7%).

România are un mare potențial de dezvoltare bazat pe diferiți factori care reprezintă într-o măsură variabilă avantajele competitive ale țării.

Resursele naturale ale României sunt printre cele mai importante din Europa, dimensiunea pieței o plasează printre cele mai mari din estul Europei, populația este puternic predispusă la consum, poziția strategică a țării în centrul Europei sud-orientale, disponibilitatea unei forțe de lucru instruite la un cost competitiv încă, faptul că este membru UE, fondurile structurale puse la dispoziția țării, toate acestea sunt factori care concurează la crearea fundației pentru viitoarea dezvoltare a țării.

Desigur, economia este încă slabă și țara depinde foarte mult de investițiile străine și de piețele internaționale, dar ca perspectivă, având în vedere aceste premize, este posibil să ne imaginăm pe termen mediu că potențialul țării va găsi posibilitatea de a se exprima contribuind la creșterea sa economică. În

prim plan, agricultura și industria sunt cele două arii pentru care există un mare potențial de dezvoltare, iar apoi, odată cu creșterea economică se va putea dezvolta și sectorul serviciilor.

În ultimii ani, România s-a diferențiat în mod cert dintre țările Uniunii Europene prin rata de creștere economică în ciuda crizei, care s-a manifestat din primele luni ale anului 2009 și care a lovit economia mondială. În prezent, România este a doua piață ca mărime din Europa central-orientală după Polonia, care a înregistrat un nivel progresiv de creștere în urma creșterii investițiilor firmelor străine și a altor țări, lucru favorizat de poziția geografică strategică de punte de comunicare între Europa și Asia centrală.

Printre sectoarele de activitate principale care au contribuit în ultimii ani la competitivitatea României, se evidențiază în mod predominant sectorul serviciilor și cel al construcțiilor, pe lângă cel agricol și industrial.

Rapoartele economice între România și Italia sunt stabile și sunt favorizate mai ales de disponibilitatea fondurilor structurale UE, care deschid apetitul firmelor italiene pentru a participa la proiecte de dezvoltare în România, multumiți mai ales mării receptivități a țării pentru schimburile comerciale, caracterizate de prevalența exporturilor asupra importurilor.

Idea de a investi în România pentru oamenii de afaceri italieni este convenabilă nu doar pentru aceștia, ci și pentru alte țări europene printre care Italia se află pe locul al 4-lea la capitalul investit și prezența firmelor italiene pe teritoriul României, după Olanda, Austria și Germania. Pentru import-export printre țările colaboratoare se numără Franța și alte țări din estul Europei precum Ungaria, Ucraina și Turcia.

Cele mai atractive sectoare sunt construcțiile, energia, mediul și agricultura: capitalul este estimat cu preponderență la peste 850 milioane de euro, atât în export, cât și în import pentru echipamente și dispozitive mecanice, aparaturi și utilaje electrice, materiale textile, produse minerale și produse de caucic-plastic și alte produse alimentare.

Aceste date au fost preluate din investigația *Migrantes 2010* promovată de către Fundația Migrantes, din care s-a preluat doar studiul despre România și s-au aprofundat rezultatele și analizele.

Prin intermediul birourilor patronatului Sei-Ugl au fost administrate chestionare la 200 de cetățeni italieni prezenți pe teritoriul românesc. Au rezultat unele puncte interesante, care sunt utile în a contura profilul italianului care trăiește ca imigrant în această națiune cunoscută preponderent ca țară de emigranți. Este vorba mai ales despre bărbați, cu vârste între 30 și 40 de ani care lucrează, necăsătoriți și fără copii, provenind din centrul Italiei (mai ales din Lazio și din Toscana) înscriși la AIRE (Registrul Italienilor cu reședință în afara țării), care dețin diploma de liceu, născuți în Italia și care au siguranța de a se întoarce în Peninsulă. Focalizându-ne asupra datelor statistice care reies din chestionarele administrate, aceștia sunt cu precădere bărbați (62,3%), din care 36% au între 30 și 44 de ani (și 27% între 18 și 29 ani). Necăsătoriți (35,5%) sau care trăiesc în concubinaj (20%), fără copii (65%) și cu titlu de studii medii (64,5%) diplomă de liceu sau institut tehnico-profesional (10%) și absolvenți de facultate(15%).

55,5% dintre cei intervievați cred că se vor întoarce în Italia (mai ales datorită dorului de țară sau de familie, ambele motivații s-au observat în proporție de 24%) în ciuda condiției generale pozitive de trai (60%), lucru datorat absenței problemelor lingvistice, de altfel 67% declară că știu limba română foarte bine, (iar 31% că o știu la nivel suficient), 50% spun că au un loc de muncă sigur; 58% se declară mulțumiți de câștigul obținut și 75% spun că situația lor economică s-a îmbunătățit în urma emigrării.

Persoanele intervievate erau mai ales angajați (46%) sau liber profesioniști (20%), care operau în industrie (32%) sau în sectorul terțiar (21%). În general, situația lor s-a îmbunătățit odată cu emigrarea și mai mult de jumătate dintre ei (52%) spun că nu au avut de-a face cu dificultăți odată ajunși în România. Cei care spun însă că au trecut prin momente dificile la început (în principal din cauza căutării unui loc de muncă și din cauza lipsei de sprijin din partea autorităților consulare) afirmă că le-au depășit în momentul de față. În general, acești emigranți au avut rareori nevoie de ajutor economic, dar, atunci când a fost cazul, s-au adresat familiei, atât celor rămași în Italia, cât și celor din alte țări.

Situația pozitivă din mărturie nu a fost imediată, ci a fost rezultatul unor ani de sacrificiu care oricum au fost luați în calcul la părăsirea țării. Ajunși în România pentru a lucra sau, în orice caz, pentru a găsi o sistematizare profesională și economică pe măsura așteptărilor și exigențelor, în prezent, italienii intervievați se declară integrați și fericiți. 53% dintre ei locuiesc într-o locuință pe care o dețin, vorbesc și acasă limba română; se informează atât din presa română, cât și din cea italiană (90%), urmăresc programe tv și radio atât italiene, cât și românești (63% în vreme ce 14% doar programe românești)

Situația inițială de nevoie a fost depășită, dar nu s-a ajuns la o bunăstare în adevăratul sens al cuvântului, ci la o condiție economică optimă întâlnită la conaționali mei în alte condiții migratorii. De altfel, 60% dintre aceștia nu au o proprietate imobiliară în Italia, 92% nu trimit bani în Italia și 70% nu își petrec vacanța în Italia, nu doar pentru că nu vor asta (27%), dar și pentru că nu au resursele necesare (43%)

Persoanele intervievate păstrează legătura cu politica națională: 64% au participat la ultimele alegeri ale parlamentarilor din circumscripția externă și jumătate dintre ei consideră că aceasta este o formă adecvată de reprezentare. 58% se declară satisfăcuți de modul de funcționare al consulatelor.

Se observă însă o distanțare de contextul religios (61% nu se declară religioși și 88% nu frecventează biserica locală) și de participarea în asocieri tipic italiană (68% declară că nu sunt înscrși la nicio asociație cu conaționali).

Și în acest caz, recurgerea la antropologie și la sociologia migrațiilor este fundamentală pentru a înțelege dinamicile acestor mutații, experiența oamenilor de afaceri, cauzele alegerilor lor și obiectivele pe viitor.

PARTEA A II-A

POTENȚIALUL DE ATRACȚII TURISTICE ÎN TRANSILVANIA ȘI ÎN ABRUZZO

Categoriile de atracții turistice în Transilvania

România se bucură de o poziție geografică și de căi terestre, aeriene, feroviare și maritime care o fac accesibilă din toate cele patru puncte cardinale ale continentului și mulțumită prezenței pe teritoriul său a numeroase atracții turistice și artistice, aceasta este o destinație foarte interesantă pentru străini și prin urmare este ideală ca destinație turistică. Rapoartele internaționale ale României cu diferite organizații de turism din țările membre ale Uniunii Europene au facilitat la rândul lor promovarea a diverse strategii de dezvoltare a turismului în această țară.

Transilvania este situată în centrul României și este cea mai mare și poate cea mai cunoscută regiune din statul român și este și cea mai bine echipată pentru a-i primi pe turiștii care vin aici în fiecare an. Clima plăcută favorizează fluxurile turistice mai ales pe timpul verii, când zilele sunt calde, dar căldura este însoțită de vânt, iar serile sunt răcoroase. Transilvania este o zona bogată în farmec și natură, cultură, arte și tradiții, fiind capabilă să ofere peisaje naturale și centre rurale și urbane unice. Principalele puncte de atracție din regiune sunt minunatele citadine medievale, castelele, turnurile, mănăstirile și bisericile care fac parte din Patrimoniul Unesco.

Cele mai vizitate orașe de către turiști sunt: Brașov, oraș de o mare importanță culturală și comercială situat în mijlocul naturii; Cluj, un important centru universitar, cultural și industrial; Sibiu care a fost numit capitala europeană a culturii; Oradea, un oraș în dezvoltare, bogat în frumuseți acvatice și mici industrie. O importanță socială și culturală deosebită o au satele saxone care păstrează și acum obiceiuri și tradiții din secole de mult apuse. Printre cele mai importante se numără: Bran, Moeciu de Sus și Moeciu de Jos, Peștera, Simea și Fundata.

Pădurile din Transilvania sunt foarte extinse și deseori găzduiesc castele, printre care cel mai faimos este castulul de la Bran, cunoscut ca reședință a personajului istoric care a inspirat povestea Contelui Dracula, care atrage circa 650.000 de turiști în fiecare an.

Pentru cei care iubesc viața în aer liber, regiunea oferă experiențe în mijlocul naturii precum parcuri naturale, ghețari subterani, peșteri și munți pentru iubitorii sporturilor de iarnă sau pentru cei care vor să facă trekking, excursii și camping. Menționăm aici Parcul Național Retezat, cel mai vechi din țară și Parcul natural Munții Apusei cu vârfuri abrupte, torente, râpe și peșteri bogate în minerale, locuri magice pentru iubitorii de natură în care se pot admira diferite specii protejate și un mediu natural nepoluat.

Teritoriul României, cu o formă semi rotundă, este dominat de Munții Carpați, ale căror trei lanțuri muntoase formează un triunghi gigantic: Carpații Orientali, Meridionali, cu cel mai înalt vârf, Vârful Moldoveanu de 2.544 de metri și Carpații Occidentali. Aceste lanțuri muntoase scad treptat în

altitudine înspre câmpii cu păduri nesfârșite. Limita sudică a țării este alcătuită din parcursul lin al Dunării, care se varsă în Marea Neagră, care este la limita orientală, cu un litoral de 244 km. Una dintre destinațiile turistice cele mai fascinante și interesante din punctul de vedere al peisajului este Vârful Moldoveanu, unde, în vara anului 2014, alături de câțiva colegi de la Facultatea de Geografia am făcut o expediție timp de câteva zile în cadrul unui proiect de cercetare, o misiune dificilă din cauza interperțiilor. (Fig.13)

Fig. 13 Vârful Moldoveanu (RO), 2542 m, alături de colegii de la Facultatea de Geografie UBB Cluj (RO). August 2014.

Din punct de vedere istoric, Transilvania a fost un punct de întâlnire pentru etnii și culturi diferite (maghiari, germani, slavi, evrei) și datorită acestui fapt putem face distincția între stilul arhitecturale foarte deosebite și variații născute din această multiculturalitate. Printre specialitățile culinare ale țării se numără Ciorba cu legume și carne, Saramura, asemănătoare supei italiene de pește, Sarmalele, un amestec de carne tocată și Papanășii, desertul tipic.

Patriomoniul artistic și cultural extraordinar și resursele naturale interesante și peisajele României au constituit obiecte de studiu și de cercetare promovate de către autorul acestei teze. În concluzia tezei, ca o lucrare empirică de cercetare pe teren, în iunie 2016, am organizat o călătorie de studiu în Transilvania alături de studenții Universității Gabriele D'Annunzio din Chieti și cu cei de la Școala de Naturopatie din cadrul Centrului PsicA, pe care îl conduc. Acest eveniment le-a dat studenților ocazia de a trăi o experiență didactico-formativă și culturală și deopotrivă turistică, vizitând locuri de interes peisagistic, natural și istorico-analitic. Grupul a fost primit în cadrul Facultății de Geografie de la Universitatea Babeș-Bolyai de către prof. Cianga Nicolae, care a primit grupul în Aula Magna, susținând o excelentă *Lectio Magistralis*. Fig.14

Fig.14 Călătorie de studiu a studenților din Abruzzo în Transilvania, primiți de Prof. Nicolae Cianga la Amfiteatrul “George Valsan” de la Facultatea de Geografie UBB Cluj Napoca (RO). Iunie 2016.

În cele ce urmează vor fi descrise pe scurt orașele pe care le-a vizitat grupul nostru pentru a transmite cititorului ceea ce s-a experimentat pe teren și pentru a promova potențialul pe care îl are această regiune extraordinară.

CLUJ-NAPOCA

Fondat în secolul II d.C de către poporul roman pe malul râului Someșul Mic, acest oraș reprezintă unul dintre cele mai importante centre din Transilvania din punct de vedere cultural, industrial și academic. Aici a fost prevăzută vizita la Universitatea Babeș-Bolyai (UBB) și mai ales la Grădina Botanică fondată în anul 1912 de către profesorul Alexandru Borza. Grădina se află în cadrul Institutului Botanic a Facultății de Biologie și Geologie și se extinde pe o suprafață de 4 hectare, fiind gazda a peste 10.000 de plante din specii diferite: ornamentale, fitogeografice, sistematice, economice și medicinale.

TURDA

Aflată în județul Cluj, această cetate este cunoscută pentru mina de sare care datează de la începutul anilor 1900. De altfel, deși zăcămintele de sare sunt prezente în subteran în întreaga depresiune a Transilvaniei, la Turda stratul de sare ajunge la o grosime de 1200 de metri. În 1992, mina a fost deschisă publicului și a fost transformată într-un parc de distracții-muzeu. Potrivit mineralogului local, *Johann Fridwaldszky*, mina de sare este “demnă să fie vizitată”: temperatura între 11 și 12° C, cu umiditatea ridică și cu mișcarea lentă a aerului, alături de absența bacteriilor patogene și de ionizarea moderată a aerului ar constitui un întreg de factori care au un efect benefic asupra aparatului respirator.

SIBIU

Fondat în 1190 de Saxoni, Sibiu este una dintre cele mai des vizitate destinații turistice datorită particularității și frumuseții patrimoniului său arhitectural și nu este o întâmplare că în 2007 a fost numit Capitala Europeană a Culturii.

SIGHIȘOARA

Declarat Patrimoniu a Umanității de către Unesco, acest oraș medieval este cunoscut ca orașul natal al Prințului Valahiei, Vlad Țepeș, care a inspirat romanul faimos a lui Bram Stoker: *Dracula*. Merită vizitată Casa lui Vlad Dracul, locul unde Vlad Țepeș s-a născut în 1431 și unde a trăiat alături de tatăl său, Vlad Dracul, până în 1435.

BRAȘOV

Brașov este unul dintre orașele principale ale Transilvaniei datorită importanței sale culturale și comerciale și se află aproape în centrul României, la 170 de km de București. Fondat de cavalerii teutoni în 1211 și fortificat de Saxoni, orașul este labirint de străduțe, fațade în stil baroc și turla gotice. La câțiva km de acest oraș medieval se află *Castelul din Bran*, în orașelul cu același nume. Castelul este cunoscut de cei mai mulți sub numele de **Castelul lui Dracula**: fortăreața cea mai faimoasă și cea mai vizitată din regiune.

GRĂDINA BOTANICĂ DIN JIBOU

Constituită în 1968, este considerată una dintre cele mai mari și mai frumoase grădini din estul Europei și este un centru de cercetare, educație ambientală și energii alternative. În interiorul Grădinii se află un Parc Zoologic, un acvariu, o crescătorie mare de păsări și o grădină japoneză.

Categoriile de atracții turistice în Abruzzo

Italia se bucură de un patrimoniu artistic, cultural și peisagistic care o plasează pe locul cinci între cele mai vizitate destinații turistice la nivel mondial și pe primul loc ca destinație de vacanță pentru turiștii români. În urma cercetărilor rezultă că aceștia sunt atrași, pe lângă frumusețile geografice ale țării noastre, și de tot ceea ce reprezintă marca “Made in Italy” printre care se numără automobile, motociclete, marile companii de modă, design-ul tipic italian și de gastronomia și vinurile italiene.

Localitățile din țară preferite de turiși sunt orașele de interes istoric și artistic precum Roma, Veneția, Milano și Florența, localitățile balneare precum coastele din regiunea Friuli Venezia Giulia, din Veneto și din Emilia Romagna, precum și localitățile de munte cu stațiuni de schi, mai ales din regiunile Trentino Alto Adige, Veneto și Lombardia. În ceea ce privește regiunile din sud, Campania, Sicilia și Calabria sunt cele mai apreciate de către turiștii români chiar dacă cei care merg în sudul Italiei aleg aceste destinații pentru a-și vizita rudele/prietenii sau din motive de muncă.

Pentru a evalua nivelul de atracție turistică a regiunii Abruzzo în raport cu alte regiuni italiene au fost examinați indicii de cheltuială și receptivitate turistică din fiecare regiune. Din punct de

vedere turistic, de-a lungul timpului se observă o cădere a regiunii Abruzzo în timp ce Lazio, Veneto și Toscana se confirmă prin excelență ca zonele turistice ale țării. Pentru a compara regiunile italiene în baza unui criteriu omogen a fost necesar să recurgem la indici de densitate turistică și în acest caz valorile obținute de Abruzzo au fost inferioare comparativ cu cele înregistrate în nord și în centru, în vreme ce printre regiunile de sud se află într-o poziție imediat superioară mediei naționale.

Din datele colectate rezultă că în Abruzzo turismul se desfășoară pe o rază limitată, iar rolul acestuia a crescut progresiv în anii în care au fost mai marcate condițiile de incertitudine pe plan economic național. Alți factori de reducere a cheltuielilor de tip turistic în Abruzzo pot fi diminuarea numărului de străini după cutremurul din Aquila din 2009 și faptul că în mod sigur regiunea nu este bine inserată în circuitele internaționale.

Elementul care a avut un impact major asupra reflecției noastre despre temele legate de aspectele științifice și sociale în cadrul acestei teze de cercetare a fost, fără îndoială, elementul dat de percepția vie a viziunii asupra lumii și a problemelor mondiale de-a lungul anilor.

Filozofia și pedagogia, la fel ca științele antropologice și sociale, au calitatea de a uni toate modelele de reflecție: întrucât câmpul de cercetare este prin excelență uman, acestea au caracteristica de a conserva de-a lungul timpului tipare care reflectă și idealurile politice și interesele economice al prezentului. Conceptele legate de societate și cultură se dovedesc esențiale pentru definirea oricărui proiect antropologic și educațional. Totul se plasează într-o situație istorică specifică și într-un mod de gândire influențat de doctrine morale, politice și religioase.

În istoria antropologiei sunt foarte evidente legăturile care arată conturarea și progresul unei gândiri “*politically correct*” și care arată prejudecățile de la care omul s-a emancipat de-a lungul anilor. Termenul turism, dobândește astfel o legătură cu comportamente ce au ca referință ideile de: separare, integrare, interacțiune

Prin acești termeni, înțelegem gradul de deschidere pe care îl avem în atitudinea față de raportul cu alte culturi. Arătând fiecare dintre aceste concepte, putem explica faptul că separarea este înțeleasă ca o co-existență fără coabitare care închide relațiile interculturale de frica unor posibile contaminări: o modalitate prin care oamenii sunt invizibili unii pentru ceilalți, trăind în lumi diferite.

Prin integrare înțelegem în schimb o serie de acțiuni care converg înspre o idee de societate omogenă, în care diferențele culturale se atenuază până când sunt în cele din urmă anulate: în acest caz culturile interacționează unele cu altele, presupunând superioritatea uneia dintre ele, care devine apoi cultura dominantă.

Prin ultimul termen, interacțiune, încercăm să aducem în prim plan conceptul care devine tot mai actual pe scena dezbatărilor culturale contemporane. Prin acesta, se construiesc atât necesitatea cât și capacitatea culturilor de a intra în raport pentru a se autodefini și a construi împreună o societatea dreaptă.

Din această perspectivă se pune accent pe recunoașterea reciprocă a dreptului de a exista și de a desfășura proprii acțiuni de aculturație, fără poziții dominante; toleranța devine un aspect esențial în acest context, dar nu este singurul, întrucât sunt puse în mișcare sinergii care conduc la recunoașterea celorlalți ca având calitatea de competitori-colaboratori. Construirea unor legături autentice și absolut egale unde nu apar în discuție adevăruri absolute și eterne deținute de către una dintre părți, ci se intră pe un teren al incertitudinilor, aplicate nu doar la nivel de filosofii ale științei, ci și la nivelul comportamentelor morale și a rapoartelor sociale, se transformă astfel în “Cunoaștere”.

Am încercat să descifrăm aceste mecanisme de interacțiune a culturilor în interiorul unor practici noi și vechi de a percepe schimbările din timp și considerăm că astfel pot fi rezolvate conflictele între culturi prin construcția unei meta-culturi care să se bazeze în mod esențial pe respectul reciproc, pe deschiderea și pe curiozitatea înțeleasă ca o bogăție, pe fraternitatea care să aline suferințele condiției umane.

Teza de față a investegat în principiu factorii relevanți din punctul de vedere al antropologiei și al geografiei turismului în contextul social italian și românesc, concentrându-se asupra regiunilor Transilvania și Abruzzo. Motivația și stimularea turismului au fost obiecte de studiu și de comparație și analiză în prevederea unor scenarii posibile de evoluție în contextul conjuncturii internaționale. Tipurile și modalitățile de turism și de a face turism au fost studiate prin ajutorul surselor bibliografice, materialelor online și a datelor statistice și actuale furnizate de către INSSE și ISTAT, care au permis examinarea generală a fluxurilor din aceste două regiuni. Transilvania și Abruzzo arată, în urma analizei, nuanțe și penumbre care par să ofere o perspectivă despre resursele turistice care nu sunt încă utilizate la maxim și arată unele întârzieri în comparație cu panorama europeană, întârzieri ce ar putea fi depășite în câțiva ani.

Definirea fluxurilor de referință, în cazul fluxului de italieni și locuitori din Abruzzo înspre România și Transilvania demonstrează un interes scăzut pentru țările mai apropiate nu neapărat cultural, ci geografic, ca de exemplu Germania, iar în ceea ce privește turismul românesc în Abruzzo datele sunt dificil de interpretat din cauza prezenței masive a românilor în Italia și în Abruzzo care creează o “piață” de turism strâns legată de rudele și de prietenii care vin în vizită, dar care utilizează rareori structuri turistice și sunt găzduiți de cele mai multe ori acasă la cei la care merg în vizită.

În definitiv, studiul a arătat o proximitate electivă a două contexte îndepărtate, Abruzzo și Transilvania, dar cu conotații geografice și culturale legate în principal de istorie și de tradițiile care pot reprezenta motorul dezvoltării turistice și economice a ambelor regiuni.

CONCLUZII

Cercetarea teoretică asupra imigrației își mută domeniul de investigație dinspre studiul științelor sociale spre noile fenomene migratorii, focusându-se asupra aspectelor inerente variabilității compoziției etnice și asupra fluxurilor care au modificat rutele de destinație și de plecare din ultimii ani. Lucrarea s-a concentrat mai ales pe zona din Europa de est, analizând atât factorii decisivi, precum căderea regimului socialist și deschiderea frontierelor, cât și consecințele pe care creșterea migrației românilor le-a adus în țara gazdă, Italia. Mai mult decât atât, s-a arătat prin intermediul unor instrumente metodologice menționate anterior, modul în care de-a lungul anilor, mai ales începând cu 1989, fluxul migratoriu s-a schimbat în numeric între cele două țări.

Analizele întreprinse arată că printre consecințele acestui fenomen pot fi observate o serie de problematice sociale legate la nivel macroscopic de sentimentul de ostilitate pe care natura umană îl dezvoltă instinctiv față de “cei diferiți”. Astfel au fost examinate anumite elemente care pot identifica, promova și favoriza aspectele care fac posibile efectele pozitive și nu cele negative ale imigrației. Elementele pe care cercetarea le-a evidențiat cu obiectivul de a le dezvolta ulterior se referă la: inițiative multi etnice cu scopul de a minimaliza diferențele, mai ales religioase, care deseori dau naștere conflictelor; o politică publică validă promovată de către UE, care stipulează acțiuni în țările gazdă cu intenția de potențializa eficacitatea imigrației prin intermediul unei reglementări precise a intrărilor și a permiselor de ședere; controale financiare și controale a imigrației ilegale, întrucât statisticile demonstrează că există o corelare pozitivă între imigrații legali și posibilitatea crescută de integrare în țara gazdă.

O altă perspectivă investigată prin observațiile antropologice asupra migrațiilor se referă la factorul de muncă, prima cauză care determină nevoie de a emigra. Odată ajuns în țara de destinație, imigrantul își găsește un loc inițial printr-o oportunitate de lucru. Acesta dobândește rezidența, dar păstrează țara de origine ca punct de referință pentru a trimite economiile și a investi, acest lucru fiind pentru imigrant un fel de bază pentru viitoarea lui întoarcere acasă. Acest lucru determină apariția unui nou concept despre sine, care se reflectă prin sentimentul de înstrăinare în țara necunoscută. Aspectul psihologic care reiese este legat de personalitatea imigrantului-muncitor, adică o persoană care nu mai are puncte de referință, prinsă într-un context cultural care nu îi aparține și în care se află pentru o anumită perioadă din viață în căutare de oportunități.

După cum am spus anterior, această teză de doctorat s-a ocupat de două chestiuni fundamentale inerente fenomenului de migrație, una dezvoltată în prima parte a tezei care privește mobilitatea pentru muncă și afaceri (România→Italia; Italia→România) și a cealaltă, discutată în a doua parte, mobilitatea în scopuri turistice.

În urma cercetării s-a arătat că fluxurile migratorii dintre cele două țări demonstrează o tendință care poate fi sumarizată în patru faze majore:

- 1) perioada dinaintea de Primul Război Mondial, în care migrația era unidirecționată din Italia înspre România
- 2) tendința inversă după revoluția din 1989 și firmele italiene care încep să investească în economia românească.
- 3) primii ani de după 2000, când apar schimburile economice între cele două țări.
- 4) 2007 intrarea României în Uniunea Europeană, care favorizează creșterea fluxului România→Italia și creșterea numărului oamenilor de afaceri italieni care investesc în România.

Această cercetare s-a concentrat mai mult pe ultimele două faze. Un element fundamental al migrației este situația feminină și rezultatele cercetării acestei lucrări arată că și această realitate a suferit schimbări de-a lungul anilor. În acest caz specific observăm trei faze de variație:

- 1) 1994-1998, migrația din România înspre Italia este preponderent masculină, în acel moment istoric femeile nu dispuneau de susținerea financiară necesară pentru a emigra;
- 2) 1999-2000, creșterea imigrației feminine datorită întregirii familiilor și a vizelor turistice;
- 3) din 2002, exodul continuă să crească numeric pentru femei, iar acestea emigrază în Italia independent de soți sau de tați și depășesc numărul bărbaților. Datele devin relevante începând cu 2007 și apoi odată cu intrarea României în UE.

Realitatea migrației feminine este semnificativă și importantă nu doar pentru că este relevantă din punct de vedere numeric, ci pentru că forma și modalitatea în care aceasta s-a diferențiat în ultimele decenii a dus la apariția unei fenomene critice precum prostituția și noul “Italy Syndrome”. Un sindrom depresiv care afectează mamele românce obligate să își lase acasă propriii copii. Femei care lasă în urmă tot, inclusiv copiii, pentru a le asigura familiilor de la distanță o viață mai bună. Vin în Italia să fie îngrijitoare, au grijă de bătrânii și de copiii noștri, în timp ce bătrânii și copiii lor rămân singuri în România. Cele mai multe dintre ele au nivel de educație mediu spre înalt, lucru care contribuie la nașterea unei crize de identitate, precum și a unui sentiment de înstrăinare care conduce deseori la o depresie profundă. Acest sindrom este resimțit în mod tragic datorită la ceea ce se întâmplă de cealaltă parte cu copiii acestor femei, care cresc alături de tați, bunici, mătuși, vecini sau chiar singuri în orfelinate. Sunt numiți “Orfanii Albi” și potrivit Unicef, în România există cel puțin 350 de mii de astfel de copii. Deseori separarea de mamă este prea dureroasă, iar așteptarea este prea greu de suportat. În cazuri mai puțin dramatice, acești copii devin depresivi, dezvoltă dependență de droguri sau de alcool sau devin delincvenți. În cazurile cele mai grave, ajung să se sinucidă.

O altă informație care reiese în urma analizei privește chestiunea migrație-muncă în prezent: spre deosebire de creșterea fluxului migratoriu din România înspre Italia în primii ani de după 2000, azi asistăm la o inversare a tendinței determinată de o multitudine de factori.

Pe primul loc printre aceștia se află criza economică din care se naște exigența afacerilor italiene în afara țării. În acest sens, România reprezintă un centru de interes pentru firmele străine datorită următoarelor patru motive:

- 1) mână de lucru la costuri mici;
- 2) creșterea cererii interne (în special în sectorul comerțului en-detail, imobiliar și al creditelor) care împinge investitorii străini să profite de infrastructurile locale;
- 3) proiecte majore pentru dezvoltarea infrastructurilor românești în scopul obținerii finanțării de la Uniunea Europeană, dincolo de simplu câștig personal.
- 4) poziția strategică a României din punct de vedere geografic, datorită accesul ușor la piețe orientale (care sunt însă încă riscante din cauza contextului nesigur)

Prin intermediul cercetării geografice, istorice și antropologice, am putut să oferim o perspectivă asupra trecutului, prezentului și viitorului fenomenului migratoriu și am putut formula o ipoteză despre ceea ce s-ar putea întâmpla în Italia și în România în următorii ani.

Prin intermediul cercetării asupra punctelor de atracție turistică de pe teritoriul român și italian am putut să constatăm potențialul acestor locuri, sub semnul unei antropologii care studiază fenomenele turistice în calitate de fenomene culturale atât din punctul de vedere al dinamicilor procesuale care se nasc din acestea și pe care acestea le determină, cât și din punctul de vedere al bunurilor materiale și imateriale care sunt la baza atracției și a planificării turistice.

Scopul acestei cercetări a fost de a aborda în profunzime teme despre emigrare și turismul Romania-Italia și Italia-Romania din perspectivă antropologică într-o perioadă istorico-culturală de maximă importanță pentru fluxurile care afectează cele două țări și deschiderea oportunităților unor ulterioare cercetări pe acest subiect precum și stimularea intereselor unor discipline care țin de științele umane (precum sociologia, psihologia, geografia umană etc.) având în vedere importanța pe care efectele acestor fenomene le au asupra sistemului social și asupra indivizilor.

Mulțumiri

În concluzia acestei teze de doctorat aș vrea să le mulțumesc tuturor persoanelor care m-au ajutat în diverse maniere și m-au însoțit în această experiență și fără de care această teză nu ar fi fost posibilă.

Înainte de toate vreau să îi mulțumesc coordonatorului lucrării, Prof. Cianga, care a fost întotdeauna disponibil să mă ajute prin contribuții teoretice și metodologice pe parcursul cercetării mele. Îmi exprim recunoștința personală pentru înțelegerea și răbdarea pe care le-a avut, oferindu-mi sprijinul pentru a mă ajuta cu curențele de exprimare în limba română. Îi mulțumesc de asemenea Directoarei Centrului de Cultură Italiană, prof. Carmela Lista, o prietenă și un punct de referință constant pentru mulți italieni. Îi mulțumesc și prof. Radu Ardevean pentru disponibilitatea sa și pentru încurajările pe care mi le-a oferit cu tot dragul și prof. Mandrescu, cunosător al istoriei Italiei care vorbește italiană mai bine decât mine.

Nu pot să nu îi menționez aici pe colegii de studiu și pe prietenul Sabin Nicula alături de care am făcut o “plimbare lejeră” până pe Vârful Moldoveanu. Le mulțumesc tuturor studenților mei de la Universitatea “Gabriele d’Annunzio” din Chieti, alături de care studiez de câțiva ani temele care au fost obiectul aceste teze și de asemenea colaboratoarelor mele de la Studiul de Psicoterapie și de la Centrul Psica, Valentina, Laura, Fabiola, Giada, Noemi și Valeria, care m-au suportat și mi-au ținut locul în timpul absențelor îndelungate. Dacă am ajuns să încalec Carpații, îi datorez asta și prietenului meu Gianni Cilli, care înaintea mea, a mers pe urmele lui Traian în Transilvania.

Surorii mele și tatălui meu pentru răbdarea lor infinită și prezența lor în viața mea

Antropologia și geografia sunt două învățătoare dragi care ne ghidează cu înțelepciune în studiul popoarelor, culturilor și regiunilor lumii care trebuie cercetate din interiorul lor, atinse direct, simțite și apreciate prin complexitatea și diversitatea lor. Ele ne învață să privim dincolo de margini și de limite ideologice, să depășim stereotipurile și locurile comune în descoperirea universalității sentimentelor și a valorilor care ne fac oameni înainte de a ne face italieni sau români. Acest studiu confirmă faptul că dacă iubesc România și o percep azi într-un fel ca fiind acasă, asta se datorează oamenilor minunați, fii ai acestei țări, printre care se numără prietenii care sunt familia mea din România, Paul, Viorica și Roberto Malutan. Le dedic această teză lor, întrucât sunt cea mai autentică și mai sinceră expresie a acestei țări.

BIBLIOGRAFIA

- Aime M., Castiglioni C. e Galetto C. (a cura di), *Se le persone sono la loro cultura*, Animazione Sociale, anno XXXVII, n. 210, Febbraio, 2007.
- Aime M., *Eccessi di Culture*, Einaudi, Torino 2004.
- Alba R.D., Golden R.M., *Patterns of Ethnic Marriage in the United States*, Social Forces, 1986, pp. 65, 202-223.
- Ambrosini M., *Sociologia delle Migrazioni*, il Mulino, 2005.
- Andal Jacqueline., *Organizing Domestic Workers in Italy*, in *Gender and Migration in Southern Europe*, a cura di F. Anthias e G. Lazaridis, Oxford, Berg, 2000, pp. 145-172.
- Anolli L., *Psicologia della cultura*, Il Mulino, Bologna, 2004.
- Antonelli C., Danese A., Genovese L., Di Gaetano G.C., Di Nicola G.P., Spedicato Iengo E., *Il diverso e l'eguale*, Troilo editore, Bomba (CH), 2002.
- Augé M., *Nonluoghi. Introduzione a una antropologia della surmodernità*, Elèuthera, Milano, 2005.
- Barbagli M., Colombo A., Savona E., *I Sociologia della devianza*, Il Mulino, Bologna, 2003.
- Barth F., *Ethnic Groups and Boundaries*, a cura di Barth F., Allen & Unwin, London, 1969, pp. 9-38 (trad.it. *Questioni di etnicità*, a cura di Maher V., Rosenberg & Sellier, Torino, 1994, pp. 33-71).
- Becheri E., Nuccio I., Mercury e IRAT, *La struttura e la composizione delle imprese turistiche*, Rapporto sul turismo italiano 2011-2012, pp. 163-184.
- Becheri E., *Rapporto sul turismo italiano*, FrancoAngeli, Milano, 2009.

- Biagini A., *Momenti di storia balcanica 1878-1914. Aspetti militari*, Uff. Storico dell'esercito, Roma, 1981.
- Biagini A., *Storia della Romania contemporanea*, Bompiani, Milano, 2004.
- Biagini A., *Storia della Turchia contemporanea*, Bompiani, Milano, 2002.
- Bogardus E.S., *Measuring Social Distance*, in *Journal of Applied Sociology*, IX, 1925, pp. 299-308.
- Bogdan I., *Documentele lui Stefan cel Mare*, vol. II, Bucarest 1913.
- Borsisio R. et al., *Stranieri e italiani, una ricerca tra gli adolescenti figli di immigrati nelle scuole medie superiori*, Donzelli, Roma, 2005.
- Breidenbach Joana, Zukrigl Ina, *Danza delle culture, l'identità culturale in un mondo globalizzato*, Bollati Boringhieri, Torino, 2000.
- Brettel C.B., *Migration theory. Talking across Disciplines*, a cura di Hollifield J.F., Routledge, New York- London, 2000.
- Brilli A., *Quando viaggiare era un'arte. Il romanzo del Grand tour*, il Mulino, Bologna, 1995.
- Bruner J., *Alla ricerca della mente*, Armando, Roma, 1984.
- Buchowski M., *Rethinking Transformation. An Anthropological Perspective on Postsocialism*, Wydawnictwo Humaniora, Poznan, 2001.
- Burtini D., *Antropologia dell'amore. Eros e culture*, Bulzoni Editore, Roma, 2011.
- Burtini D., *Anthropological Summary of Migration Romanian Mobility, Between Studies and Reality*, in *Studia UBB Geographia*, LXI, 1, 2016.

- Burtini D., *Female Emigration. From rural Romania to the Adriatic coast. Women on their journey between opportunity and social vulnerability. The Italian Syndrome*, in *Studia UBB Geographia*, LX, 2, 2015.
- Callari Galli M., *Antropologia e educazione. L'antropologia culturale e i processi educativi*, La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1975.
- Cambi F., Campani Giovanna, Olivieri Simonetti, (a cura di), *Donne migranti. Verso nuovi percorsi formativi*, ETS, Firenze, 2003.
- Cambi F., *Incontro e dialogo*, Carocci, Roma, 2006.
- Cândeș Melinda, Erdeli, G., Simon Tamara, *România. Potențialul turistic și turism*, Editura Universității, București, 2001.
- Cândeș Melinda, Erdeli G., Simon T., *Potențialul turistic al României și amenajarea turistică a spațiului*, Editura Universitară, București 2003.
- Canestrini D., *Andare a quel paese. Vademecum del turista responsabile*, Feltrinelli, Milano, 2004.
- Carchedi F. *Il traffico internazionale di minori. Piccoli schiavi senza frontiere. Il caso dell'Albania e della Romania*, Roma, 2002.
- Carchedi F., (a cura di), *Prostituzione Migrante e Donne Trafficate*, Franco Angeli, 2004.
- Carchedi F., *Il traffico internazionale di minori. Piccoli schiavi senza frontiere. Il caso dell'Albania e della Romania*, Convegno internazionale: Terres des Hommes, Fondazione internazionale L.Basso, Save the Children e Associazione Parsec, Roma, 2002.
- Carchedi F., *La prostituzione straniera in Italia: analisi dei risultati dell'indagine sulle protagoniste e i modelli relazionali*, in Carchedi F. et al (a cura di), "I colori della notte", Franco Angeli, Milano, 2000 p. 133.

- Carchedi F., *Leesperienze ignorate. Giovani migranti tra accoglienza, indifferenza e ostilità*, Franco Angeli, Milano, 2002.
- Carchedi F., Picciolini A., Mottura G., Campanini G., *I colori della notte. Migrazioni, sfruttamento sessuale, esperienze di intervento sociale*, Franco Angeli, Milano 2000.
- Caritas Nord Est. *Poveri ed emarginati in un mondo di ricchi*. Primo rapporto dei Centri d'ascolto Caritas, 2001.
- Caroli G., *Nascita di una democrazia popolare. La Romania dal 1944 al 1950 nei rapporti dei diplomatici italiani*, Periferia, Cosenza 1999.
- Caroli G., *Rapporti militari fra Italia e Romania dal 1918 al 1945*. Le carte dell'Ufficio storico, Stato Maggiore dell'Esercito, Roma, 2000.
- Carteny A., *Il trattato dell'allargamento. L'Unione Europea del post-Nizza, in Europa, il Nuovo Continente. Presente, Passato e Futuro dell'Unione Europea*, Relazioni Internazionali, Roma 2003.
- Castles S., Miller M.J., *The age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, Macmillan, London, 1993.
- Childe V. G., *The Danube in Prehistory*, Ams Press, Hardcover, 1976.
- Chinosi Lia., *Sguardi di mamme*, Franco Angeli, Milano, 2003.
- Cianga N., Dezsi S., *Amenajare turistică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.
- Ciangă, N., – *România. Geografia Turismului (partea întâi)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.

- Cianga N., Oprea M.G., Costea D., Giurgiu Laura, Ciangă Iulia, *The reconstruction of "The Salt Road" – a means to develop and promote the saline health tourism in Transylvania*, in "Journal of tourism Challenges & Trends", vol. III, no. 2, 2010.
- Cianga N., *România. Geografia turismului*. Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 2007.
- Cianga N., *Turismul în Carpații Orientali–Studiu de geografie umană*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998.
- Cingolani P., *Dentro e fuori dai confini del paese. La costruzione degli spazi sociali transnazionali e delle differenze tra i migranti romeni a Torino*, in Gambino F., Sacchetto D., "Un arcipelago produttivo. Migranti e imprenditori tra Italia e Romania", Carocci, Roma, 2007, pp. 37-64.
- Cingolani P., *Romani d'italia*, Il Mulino, Urbino, 2009.
- Cingolani P, Piperno F. *Il prossimo anno a casa*. Working paper Roma, 2005.
- Clark Ch. U., *Bessarabia, Russia and Roumania on the Black Sea*, New York 1927.
- Cocean P., *Geografia turismului romanesc*, Editura Focul Viu, Cluj-Napoca, 1997.
- Cocean P., *Peșterile României*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
- Cocean P., *Turismul Cultural*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.
- Colombo L., *Il turismo responsabile*, Xenia Edizioni, Milano, 2005.
- CRESA, *Centro regionale di studi e ricerche economico-sociali, Il Turismo in Abruzzo, 2014*
- Curran, B. 'The Vampire in Rural Folklore: Irish and American Perspectives'. In Bram Stoker Society Journal, No. 12, 2000, pp. 4-24.

- Daicoviciu C., *Le problème de la continuité en Dacie*, Gluj, 1940.
- Davidson O'Connell J., *La prostituzione. Sesso, soldi e potere*, Edizioni Dedalo, Bari 2001.
- De Capoa A., De Rubertis A., *Romania: commercio internazionale e investimenti esteri*, , Ipsona, Lavis, 2008, p. VIII.
- De Clementi A., Stella M., *Viaggi di donne*, Liguori, Napoli, 1995.
- De Filippo, E., Hamdani, N., Mormiroli, A., *Il lavoro servile e le forme di sfruttamento paraschiavistico: il caso di Napoli*, Franco Angeli, Milano 2003.
- De Loménie B., *Naissance de la Nation Roumaine, De Byzance à Etienne le Grand de Moldavie*, Bucarest 1937.
- Dell'Erba N., *Romania: socialismo e questione contadina*, in *Slavia*, n.4, 2001.
- Demetrio D., Favaro Graziella, *Bambini stranieri a scuola. Accoglienza e didattica interculturale nella scuola dell'infanzia e nella scuola elementare*, La Nuova Italia, Firenze, 1999.
- Dezsi Ș., *Patrimoniu și valorificare turistică*. Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006.
- Dincă I., Herman G.V., Sztankovics G., *Descoperire prin ecoturism si prin turism rural în Comuna Cetariu [Discovery through ecotourism and rural tourism in Cetariu]*, Editura Universității din Oradea, ISBN 978-606-10- 0724-0, Oradea, 2012.
- Di Nuzzo A. *La morte, la cura, l'amore. Donne ucraine e rumene in area campana*, CISU, Roma, 2009.
- Diminescu D. (a cura di), *Visibles mais peu nombreux. Les circulations migratoires roumaines*, Editions de la Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 2003.

- Donatelli C. , La comunità locale, in On the Road (a cura di) *Prostituzione e tratta. Manuale di intervento sociale*, Franco Angeli, Milano, 2003.
- Dossier n.16/fr., *La Romania e l'adesione all'Unione europea*, Senato della Repubblica-Servizio Affari Internazionali, novembre, 2003.
- Dragàn G. C., *Antonescu, Maresalul Romaniei si razboaiete de reintregire*, Edizioni Nagard, 1985.
- Dragàn G. C., *La vera storia dei romeni*, Edizioni Nagard, 1996.
- Ehrenreich B. e Russel Hochschild A., *Donne globali. Tate colf, badanti*, Feltrinelli, Milano, 2004.
- Eliade M., *Breve storia della Romania e dei Rumeni*, Settimo Sigillo, Roma, 1997
- Erodoto*, Storie IV, 93.
- Facchi Alessandra, *I diritti nell' europa multiculturale*, Editori Laterza, Roma, 2008.
- Federici Silvia, (a cura di), *Riproduzione e lotta nella nuova divisione internazionale del lavoro, Donne, sviluppo e lavoro di riproduzione*, Franco Angeli, Milano 1996.
- Florescu, R. e Raymond Mc Nally, *Dracula. Biografia del principe rumeno Vlad l'Impatore 1431-1476*, Bologna, Cappelli, 1976.
- Fornaro P., *L'Ungheria dei Consigli e L'Europa danubiana nel primo dopoguerra*, FrancoAngeli, Milano 1987.
- Gatto Trocchi Cecilia, *Civiltà e Culture, lineamenti di antropologia*, Franco Angeli, Milano, 2003.
- Gatto Trocchi Cecilia, *Etnie, Miti, Culture*, Bulzoni, Città di Castello, 2000.

- Geertz C., *Local knowledge : further essays in interpretive anthropology*, (1983), Basic Books, New York, ed. 2008.
- Gimbutas M., *Civilizație și cultură*, Meridiane, Bucarest, 1989.
- Homo L., *Essai sur le règne de l'empereur Aurélien (270-275)*, Paris, 1940.
- IDOS per Fondazione Migrantes, *V Rapporto Italiani nel Mondo 2010*. Roma, 2010.
- Ignatiev N., *How the Irish became white*, Roulledge, New York, 1995.
- Innocenti P., *Geografia del Turismo*, Carocci, Roma, 1999.
- Iorga N., *Histoire des Roumains et de la Roumanité Orientale*, L'Académie Roumaine, voll. I-X, Bucarest 1937-1945.
- Iorga N., *Istoria lui Mihai Viteazul*, 2 vol., Bucarest 1935.
- Iorga N., *Viata si domnia lui Constantin-Vodă Brâncoveanu*, Bucarest 1914.
- Irimus I.A., *The hydrological regime of the Danube in the Deltaic sector. Genesis and Biodiversity*, pp.53-64. Edited by C.Tudorancea and M.M.Tudorancea, 2006, Bachuys Publisher, Leiden, The Netherlands, 2006.
- Ivan A., *I rapporti fra la Romania e l'Unione Europea(1993-2001)*, in *Romania-Italia-Europa,:Storia, politica, economia e relazioni internazionali*, Periferia, Cosenza 2003.
- IX Congresso dell'Unione Internazionale di Scienze Preistoriche e Protostoriche, *Les relations entre l'empire romain Tardif, l'empire franc et ses voisins*, Nizza 1976.
- Jung C.G., *Gli archetipi e l'inconscio collettivo*, Boringhieri, Torino, 1980.
- Kiritzesco C., *La Roumanie dans la Guerre mondiale(1916-1919)*, Parigi 1934.
- Le Breton D., *Il mondo a piedi. Elogio della marcia*, Feltrinelli, Milano, 2004.

- Leed E.J., *Per mare e per terra. Viaggi, missioni, spedizioni alla scoperta del mondo*, il Mulino, Bologna, 1996.
- Levi-Strauss C., *Il Pensiero selvaggio*, Il Saggiatore, Milano, ed. 2015.
- Levi-Strauss C., *Tristi Tropici*, Il Saggiatore, Milano, 1965.
- Militello Francesca, *Sistema formazione Helios, Formazione badanti*, Roma, 2012.
- Miranda A., *Domestiche straniere e datrici di lavoro autoctone. Un incontro culturale asimmetrico*, <<studi Emigrazione>>, 2002.
- Monzini Paola, *Il mercato delle donne. Prostituzione, tratta e sfruttamento*, Donzelli Editore, Roma 2002.
- Mutti, C., *Miti e leggende di Dracula e la Transilvania*, Newton Compton, 2004
- Ngana N., *Nhindo Nero*, Anterem, Roma, 1994, pag.18.
- O'Connell Davidson J., *La prostituzione. Sesso, soldi e potere*, Edizioni Dedalo, Bari, 2001.
- Onciul D., *Originele Principatelor Romäne*, Bucarest 1899.
- Osborne L., *Il turista nudo*, Adelphi, Milano, 2006.
- Paloscia F., *Il turismo nell'economia italiana*, Agra Editrice, Roma, 2004.
- Panaiteescu P. P., *Alexandru cel Bun. La cincisute de ani de la moartea lui*, Bucarest 1932.
- Paparella N., *L'appartenenza nell'impegno educativo della persona*, in "Pedagogia e Vita", n. 5, 1979, pp. 465-474; Id., *Istituzione di pedagogia*, Edinova, Lecce, 1984, pp. 143-144; Id., *Educare all'Europa. Perché?*, Milella, Lecce, 1982, pp. 20, 21, 24.
- Parsec, Università di Firenze, *Traffico delle donne immigrate per sfruttamento sessuale: aspetti e problemi. Ricerca e analisi della situazione italiana*, Roma, 1996.

- Parvan V., *Getica. O protoistorie a Daciei*, Bucarest, 1926.
- Pasetti G., *Statistica del turismo*, Carocci, Roma, 2009.
- Pasquinelli S., Rusmini G., a cura di (2013), *Badare non basta. Il lavoro di cura: attori, progetti, politiche*, Roma, Ediesse. www.ediesseonline.it/catalogo/materiali/badare-non-basta - www.qualificare.info/home.php?id=660
- Perkinson H., *Didattica dell'errore. Aspetti pedagogici del pensiero di K.R.Popper*, Armando Editore, Roma, 1983.
- Peruzzi Gaia, *Amori possibili, le coppie miste nella provincia italiana*, Franco Angeli, Milano, 2008.
- Pessoa F., *Il libro dell'inquietudine*, Feltrinelli, Milano, 1998.
- Pillat I., *Străinul*, Poezii, Ed. Pentru Literatura, Bucarest, 1967.
- Pirenne H., *Mahomet et Charlemagne*, 5° ed., Parigi-Bruxelles, 1937.
- Pittau F., Ricci A., Laura Ildiko Timsa, *I romeni in Italia tra rifiuto e accoglienza*, Idos, Roma, 2010.
- Pittau F., Ricci A., Silj A., *Romania. Immigrazioni e lavoro in Italia. Statistiche, problemi e prospettive*, Idos, Roma, 2008.
- Poenaru E., *La colonna di Traiano e Decebal*, Edizioni Nagard, Milano, 1979.
- Popa T., *Ioan Corvin de Hunedoara (Ioan Hunyadi)*, Hunedoara 1928.
- Popovici C. A., *Statele Unite ale Europei*, Edizioni Nagard, Milano 1979.
- Proscopio F., *Il sistema delle imprese turistiche*, Mercurye Irat: Rapporto sul turismo italiano 2011-2012, 2013, pp. 151-162.

- Raboca, N., Surd, V., *Geografia populației și așezărilor umane*, (curs litografiat), Universitatea „Babeș-Bolyai”, 1989.
- Radu C., *Coping with Visas. Notes on the Recent Changes in Mobility Regime at the Romania-Serbia Border*, in “Migration Processes in Central and Eastern Europe: Unpacking the Diversity”, a cura di A. Szczpaniková, M. Čanek e J. Grill, Multicultural Center, Prague, 2006, pp. 16-19.
- Radu R. Florescu e Raymond T. McNally, *Dracula, Prince of Many Faces: His Life and His Times*, Boston, Little, Brown & Company, 1989,
- Rapporto Congiunto Ambasciate/Consolati/ENIT 2017
- Renfrew C., *L'Europa della Preistoria*, Laterza, Bari, 1987.
- Riccardi A., *Governo carismatico. 25 anni di pontificato*, Mondadori, Milano 2003.
- Ricci A., *Romania: L'emigrazione italiana da fine Ottocento ad oggi*, in Fondazione Migrantes, *Rapporto Italiani nel Mondo*, Idos, Roma, 2007.
- Riker T. W., *The Making of Romania, A study of an International Problem, 1855-1866*, Londra 1931.
- RO.AS.IT – Associazione Italiani della Romania www-roasit.ro/html/it/scurtistoric
- Rotariu T. e Mezei E., *Aspecte ale migrației interne recente din Romania*, in “Sociologie Romaneasca”, n. 3, 1999, pp. 5-38.
- Rotheram M.J. & Phinney J.S., *Introduction: definition and perspectives in the study of children's ethnic socialization*, in Phinney J.S. & Rotheram M.J. (a cura di), *Children's ethnic socialization: Pluralism and Development*, Sage, CA, 1987.
- Sacchetto D., *Il Nordest e il suo Oriente*, la Feltrinelli, 2004.

- Sartori G., *Pluralismo, Multiculturalismo ed estranei*, Rizzoli, Milano 2000.
- Schultz E. A., Lavenda R. H., *Antropologia culturale*, Zanichelli, Bologna, 2010.
- Sciolla L., *Sociologia dei processi culturali*, Il Mulino, Urbino 2008.
- Signorelli Amalia, “*Le molteplici singolarità di un processo di massa. Alcune riflessioni sullo studio antropologico delle migrazioni*”, in Atti del IV Congresso Nazionale dell’AISEA, 2000.
- Silași G. Laurian O. *Migration, Mobility and Human Rights at the Eastern Border of the European Union: Space of Freedom and Security* Simina, 2008
- Simeoni Monica, *La cittadinanza interculturale*, Armando editore, Roma, 2005.
- Surd, V.; coord., *Monografia turistică a Carpaților românești*. Edit. Presa. Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008.
- Tempestini P. & Mucci F., *Flussi finanziari e internazionalizzazione delle imprese italiane*, cit., 2007, p. 75.
- Tognetti Bordogna Mara, *Legami familiari e immigrazione: i matrimoni misti*, L’Harmattan Italia, Torino, 1996.
- Torre A. R., Boccagni P, Ludovica Banfi, Flavia Piperno con il coordinamento di Flavia Piperno, *MIGRAZIONE COME QUESTIONE SOCIALE, Mutamento sociale, politiche e rappresentazioni in Ecuador, Romania e Ucraina*, W.P.n. 57/2009.
- Verdery K., *Transylvanian Villagers. Three Centuries of Political, Economic, and Ethnic Change*, University of California Press, Berkeley, 1996; *What was Socialism, and What Comes Next?*, Princeton University Press, Princeton, 1983.
- Vicarelli G. (a cura di) *Le mani invisibili. La vita e il lavoro delle donne immigrate*, Ediesse, Roma, 1994.

Vincelli D. P., *Gli Stati Uniti e la rivoluzione romena del 1989*, in *Romania, Italia, Europa: Storia, politica, economia e relazioni internazionali*, Periferia, Cosenza 2003.

Vlase I., *Donne rumene migranti e lavoro domestico in Italia*, in “Studi Emigrazione”, vol. 43, n. 161, 2006, pp. 6-22.

Waldinger R. & Fitzgerald D., *Transnationalism in Question*, in “American Journal of Sociology”, vol. 109, n. 3, 2004, pp. 1177-1195.

Zincone Giovanna (a cura di), *Immigrazione: segnali di integrazione*, Il Mulino, Bologna, 2009.

Zlotea M., Motta G., Carteny A., *14-25 dicembre 1989, gli ultimi giorni dei coniugi Ceausescu: tradimento o rivoluzione?*, in Convegno italo-romeno su “Comunismo comunismi: il modello romeno”, Messina, 3-4 maggio 2004.

Sitografia

bologna.mae.ro/it/romania/902?page=3

catania.mae.ro/it/romania/902

www.alpinet.org.

www.animanova.ro “Speranze in Vendita”. Progetto AnimaNova - Integrazione sul mercato del lavoro delle persone trafficate 2012.

www.antrec.ro

www.animanova.ro

www.arrivalguides.com

www.daksa.ro

www.mybike.ro

www.bike-world.online.ro

www.cluj2015.eu/uploads/posts

www.poiana-brasov.com,

www.poianabrasov.org

www.brasov.it/

www.languageprojectsas.com/le-certificazioni/italiano-per-stranieri

www.transilvaniaonline.it/wp_travel/

www.unimondo.org/Paesi/Europa/Europa-orientale/Romania/Spazio-fisico

www.romania.it/index.php/principali-attrazioni/turismo-attivo

www.romania.it/index.php/principali-attrazioni/turismo-rurale

www.romania.it/index.php/particolarita/destinazioni-eden

www.romania.it/index.php/particolarita/la-chiesa-di-densus

www.romania.it/index.php/particolarita/mocanita

www.romania.it/index.php/particolarita/retezat

www.romania.it/index.php/principali-attrazioni/la-romania-in-tavola

www.infomercatiesteri.it/turismo.php?id_paesi=87

www.romaniaturismo.it/bucarest

www.turismculturalbacau.ro

www.turismaventura.ro

www.youtube.com/watch?v=hxe1tTOx4BU

Allegati